

**Az eladási bizomány kazuisztikája a római
jog forrásaiban**

Jelige: London

Tartalom

Bevezetés.....	2
1. Az eladási bizomány lényeges tartalmi eleme, valamint atipikus és reálszerződési jellege.....	3
1.1. Az eladási bizomány (<i>aestimatum</i>) és a felbecsült érték (<i>aestimatio</i>)	3
1.2. Az eladási bizomány atipikus jellege	4
1.3. Az eladási bizomány konszenzuális vagy reál jellege.....	6
2. Az <i>aestimatum</i> és más <i>contractus</i> ok viszonya	6
2.1. A felbecsült dolog eladás céljából való átadása	8
2.2. A <i>locatio conductio</i> és az <i>aestimatum</i>	10
2.3. A <i>societas</i> és az <i>aestimatum</i>	11
2.3.1. A <i>certum pretium</i> és az <i>aestimatio</i> (D. 19,5,13 pr.).....	11
2.3.2. Az <i>animus societatis</i> és az <i>aestimatum</i> (D. 17,2,44).....	14
2.4. A <i>mandatum</i> és az <i>aestimatum</i>	15
3. Az eladási bizományból keletkező kötelem sajátosságai	18
3.1. A bizományossal szerződő fél, a bizományba adó (<i>tradens</i>)	20
3.2. A bizományos (<i>accipiens</i>)	20
3.3. Az eladási bizományból eredő kötelem keletkezése, tárgya, megszűnése.....	22
4. A veszélyviselés kérdése az eladási bizománynál	23
4.1. Az ügyletet kezdeményező fél mint veszélyviselő (D. 19,5,17,1).....	23
4.2. A bizományos mint veszélyviselő fél (D. 19,3,1,1).....	26
4.3. A fogadó fél (<i>accipiens</i>) mint veszélyviselő (D. 13,6,5,3).....	28
5. Az eladási bizomány alapján indítható keresetek.....	30
5.1. Az <i>actio de aestimato</i>	31
5.2. Az <i>actio praescriptis verbis aestimatoria</i>	32
5.3. Az <i>actio de aestimato</i> mint korai <i>praescriptis verbis</i>	34
5.4. Az <i>actio civilis in factum</i>	37
5.5. Az <i>actio in factum</i>	37
5.6. Az eladási bizomány keresetének formulája.....	39
Zárókövetkeztetések	40
Forrásmutató.....	42
Felhasznált irodalom	43

Bevezetés

A klasszikus korban már önálló elnevezéssel rendelkező bizományi szerződés rejtélyekkel teli római jogi intézmény, mivel kevés korabeli forrás foglalkozik vele, s ezek a szövegek sem adnak biztos támpontokat. Kétségek merülnek fel már a rá vonatkozó szövegrészekkel kapcsolatban is, például a megbízás és a társaság definíciójától csak néhány fogalmi elem különbözteti meg, így az intézmény elhatárolásához, az adekvát kereset kiválasztásához, illetve a szerződések körében elfoglalt helyének pontos meghatározásához a megfelelő szövegek kiválasztása elengedhetetlen.¹

A bizományi szerződés gazdasági jelentősége napjainkban is vitathatatlan. Polgári Törvénykönyvünk (Ptk.) részletesen szabályozza a római jogi gyökerekkel rendelkező jogintézményt. Szükségesnek tartom a hatályos szabályozás azon jellemzőinek kiemelését, melyek az eladási bizomány elemzésénél segítséget nyújthatnak. A római jogi bizományi szerződés hatékonyságát legjobban ugyanis továbbélése, folytonos fejlődése igazolhatja.

A felek kötelelességeit a Ptk. bizományi szerződéssel foglalkozó részében a 6:281.§ (1) bekezdése rögzíti,² a *Digestá*ban pedig a *De aestimatoria* cím körébe tartozó források adnak eligazítást.³ Fontosnak tartom a vételi és az eladási bizomány közötti különbség hangsúlyozását, előbbi esetén ugyanis a bizományos a „megbízóra” („a bizományossal szerződő félre”) ruházza át „a megszerzett ingó dolog tulajdonjogát”, utóbbi esetén pedig „a megbízó tulajdonjogában álló ingó dolog tulajdonjogát ruházza át”. Dolgozatomban a vételi bizománnyal nem foglalkozom, mivel az általam vizsgált ókori források az eladási bizományról szólnak. A római jogi bizományi szerződéshez fűződő tulajdonátruházás vitatott, részletesebb elemzése a hatályos intézmény előzményeinek megismerését segíti elő.⁴ A Ptk. bizományi szerződésre vonatkozó szövegei közül a 6:287.§ a megbízási szerződés alkalmazását írja elő eltérő rendelkezés hiányában, emiatt lényegesnek tartom a római jogi megbízás (*mandatum*) és bizományi szerződés (*aestimatum*) összehasonlítását is.⁵

A dolgozat első fejezetének középpontjában az *aestimatum* és az *aestimatio* összevetése, illetve az eladási bizomány atipikus, reálszerződési jellegének vizsgálata áll, az említett kifejezések tartalmának pontosítását ugyanis kulcskérdésnek tekintem a bizományi szerződés tárgyalása során. A második fejezetben a *Digesta* meghatározott szövegrészei alapján a bizományi szerződést különítem el más, hasonló elemekkel rendelkező, nevesített

¹ BUCKLAND 1926, 139-140.

² Ptk. 6:281.§.

³ D.19,3.

⁴ Ptk. 6:283.§.

⁵ Ptk. 6:287.§.

szerződésektől, hiszen a különbségek kiemelésével rajzolódik ki az eladási bizomány valódi jogi jellege. A következő fejezetben a felek közti kötelem jellegét és tartalmát mutatom be, a negyedikben pedig a veszélyviseléssel kapcsolatos ellentmondásokra világítok rá. Végül a keresettel kapcsolatos problémákat vizsgálom meg, több szempont figyelembe vételével, de főként az *actio de aestimato*, az *actio praescriptis verbis* és az *actio in factum* közötti kapcsolat elemzésén keresztül.

1. Az eladási bizomány lényeges tartalmi eleme, valamint atipikus és reálszerződési jellege

A *textusok* vizsgálata során kérdéses a *terminus technicus* különböző alakzatainak eltérő értelmű használata. Szükségesnek tartom az *aestimatum* (eladási bizomány, bizományi szerződés) és az *aestimatio* (felbecsült érték) közötti különbségek bemutatása előtt az eladási bizomány gazdasági jelentőségének, kialakulásának rövid áttekintését is.

A külkereskedelem fejlődésével az áruk szomszédos, vagy idegen országokba is eljuthattak, ez az áruk eladásának és vételének gyorsabbá, könnyebbé és előnyösebbé tételét feltételezte.⁶ A legtöbb esetben a tulajdonos csak lassan és nehézkesen tudott volna megfelelni a külkereskedelem által támasztott feltételeknek, emiatt szükségessé vált egy olyan személy segítsége, aki értett az értékesítéshez és egyes ügyletekben a kereskedő helyett eladta, illetve megvette az árukat.⁷ A kereskedelemmel eleinte a plebejusok és a rabszolgák foglalkoztak, de a hódításokat követően a római polgárok is érdekeltté váltak az ipari és vállalkozási tevékenységekben, tehát meghatározott jogcselekményeket végző személyekre volt szükségük a külkereskedelemben való részvételhez.⁸

1.1. Az eladási bizomány (*aestimatum*) és a felbecsült érték (*aestimatio*)

Néhány esetben teljesen világos, hogy – az *aestimatio* megjelenése ellenére – nincs szó *aestimatum*ról, de egyes szövegrészek félrevezethetőek lehetnek. A D. 13,6,5,3-ban – mely a haszonkölcsönről szól és rögzíti, hogy a becsült dolog véletlen pusztulásakor a teljes veszélyt a fogadó fél viseli – a „*res aestimata*”, a D. 17,2,52,3-ban pedig a „*sunt quamvis aestimata*” és „*pecus aestimatum datum sit*” kifejezések találhatók meg. Az utóbbi – az „*aestimata*” említése ellenére a társasággal foglalkozó („*pro socio erit actio*”) – forráshely szerint,

⁶ CARLÁ—MARCONE 2011, 184-193.

⁷ DE MARTINO, 1991, 156-157.

⁸ BOZÓKI 1905, 1-3.; ALFÖLDY 2002, 58-66.; NEMESSÁNYI—BÁN 2011, 15-16.

amennyiben rablótámadás vagy tűz következtében az átadott, előzetesen megbecsült nyáj elveszik vagy megsemmisül, a kárt a felek közösen viselik (ha a fogadó fél nem felelős *dolusért* vagy *culpaért*). A tolvaj okozta kár viszont a dolog megőrzésére köteles felet terheli („*quia custodiam praestare debuit, qui aestimatum accepit*”).⁹ A becslés a hozomány egyik típusánál, a *dos aestimata venditionis causánál* is megjelenik, amely szerint a juttatást „pénzben felbecsülve adják át” a férjnek, aki a dolog véletlen pusztulásakor a felbecsült értéket köteles megtéríteni. A hasonló alak megjelenése ellenére a fent említett esetekben még nincs szó *aestimatumról*, a példaként felhozott intézmények leírásai csak a „felbecsült” kifejezésre utalnak.¹⁰

A becslés nem egy az eladási bizománytól (*aestimatumtól*) különálló megegyezés, hanem annak részét és sajátos lényegét képezi, azonban míg a bizományi szerződés elképzelhetetlen *aestimatio* nélkül, a felbecsült érték megjelenése a legtöbb ügyletben kivételes esetet jelent, mely növeli a felelősséget, és összekapcsolódik a veszélyviselés kérdésével is.¹¹

Összegezve, az *aestimatum*¹² kifejezés (ném. *Trödelvertrag*, fr. *contrat estimatoire*, ol. *contratto estimatorio*, sp. *contrato estimatorio*) a római jogi bizományi szerződést, az eladási bizományt¹³ jelöli. Diódsi a „*sale on commission*” elnevezést használja az említett intézmény megjelöléseként, mely magában foglalja a bizományos részéről a dolog eladását vagy visszaszolgáltatását. Szerinte a gazdasági szempontból fontosabbnak tekinthető szerződések többsége – így az *aestimatum* is – már a klasszikus korban kifejlődött.¹⁴ A szerződő felek a bizományos (*accipiens*), azaz a bizományt átvevő fél és a bizományba adó, bizományossal szerződő fél (*tradens*). Az *aestimatio* (felbecsült érték) az *aestimatum* központi elemét képezi, mely a dolog értékének a két fél által történő előzetes megállapítását testesíti meg.

1.2. Az eladási bizomány atipikus jellege

A klasszikus korban a legfontosabb ügylettípusok már peresíthetővé váltak, viszont az atipikus megállapodások *nudum pactumokként* nem, kivéve ha *stipulatiót* is alkalmaztak, mely ügylet már a XII táblás törvényben fellelhető volt, a klasszikus korban pedig „mintaszerződésként” funkcionált.¹⁵ A felek sokszor nem tudták megállapítani, hogy az

⁹ BUCKLAND 1926, 141., 143.

¹⁰ BENEDEK—PÓKECZ KOVÁCS 2013, 140.

¹¹ ALEMÁN MONTERREAL 2002, 71.

¹² BUCKLAND 1926, 139.; IGLESIAS 1958, 401.; ZIMMERMANN 1992, 535.

¹³ MOLNÁR—JAKAB 2004, 299.; FÖLDI—HAMZA 2014, 508., NÓTÁRI 2011, 253.; BESSENYŐ 2010, 376.

¹⁴ DIÓSDI 1981, 48.

¹⁵ BENEDEK—PÓKECZ KOVÁCS 2013, 275., 277., 300.

ügyletük kikényszeríthető-e vagy sem, és ezt a merev, zárt szerződésrendszer még jobban megnehezítette.¹⁶ A gazdaság számára ezért elengedhetlenné vált egy a nevesített szerződésektől eltérő, rugalmasabb jogintézmény keresése. A leginkább kézenfekvő megoldásnak a zárt szerződéseken kívül eső *contractus innominati* (névtelen reálszerződések) kategória létrehozása tűnt.¹⁷ Az elnevezés (*innominati*) – bár a VI. században megjelenik – először nem a juszteniánuszi szövegekben, hanem görög forrásokban olvasható.¹⁸ Az úgynevezett juszteniánuszi doktrína – mely szerint két személy egyezsége jut arról, hogy az egyik szolgáltatást nyújt a másik szolgáltatásáért cserébe¹⁹ – nem klasszikus kori, de nem is a kompilátorok találták ki, mivel már előtte is létezett kevésbé fejlett formában. A névtelen reálszerződésekre vonatkozó szövegekben klasszikus kori és posztklasszikus kori részek is találhatóak, de megbízható források hiányában nehéz bizonyítani, hogy ezek közül, melyek interpoláltak. A klasszikus kori elv szerint egyes megállapodások – melyek a későbbiekben a juszteniánuszi névtelen reálszerződések kategóriába kerültek – konszenzuálszerződéseknek nem voltak minősíthetőek, csak a szolgáltatás visszakövetelésére adtak lehetőséget, mivel akkor még nem létezett kereset a teljesítésük kikényszerítésére.²⁰ Erre csak a későbbiekben lett mód, a *praetor* ugyanis keresetformula létrehozásával peresíthetővé tette a kölcsönös megállapodásokat,²¹ így ezeket már nem kellett *stipulatio*val megerősíteni.²²

Összegezve, a klasszikus jog nem ismerte a névtelen reálszerződések kategóriáját, azonban léteztek meghatározott, nevesített szerződések, melyek formailag és az ügy szempontjából egyéniesített jogintézmények voltak (pl.: adásvétel). A *stipulatio* ennek ellenére valamennyi megegyezésnek szerződési kötelezettséget adott, formája pedig megkülönböztette bármely más ügylettől. A klasszikus korban létező megállapodásokat még nem kezelték szerződésként, esetükben jogorvoslatként a *condictio*t vagy *actio doli*t lehetett igénybe venni, így próbálták beilleszteni őket az önálló névvel rendelkező *contractus*ok közé. Az elhatárolás az *aestimatum* esetén is felmerült, miszerint már létező nevesített szerződés körébe vonható-e vagy sem (D. 19,3,1 pr.; D. 19,5,13 pr.), végül azonban a bizományi szerződés a juszteniánuszi korban a *contractus innominati* kategóriába került, így önállóságát egy gyűjtőfogalom körén belül őrizhette meg.²³ A juszteniánuszi doktrína körébe olyan megállapodások kerültek, melyeket a legkülönbözőbb tartalommal lehetett adoptálni, a

¹⁶ ZIMMERMANN 1992, 532.

¹⁷ BRÓSZ—PÓLAY 1984, 415.

¹⁸ FÖLDI—HAMZA, 2014, 506.

¹⁹ IGLESIAS, 1958, 399.

²⁰ SCHULZ 1992, 522-523.

²¹ BENEDEK—PÓKECZ KOVÁCS 2013, 300.

²² ROBY 1975, 179.

²³ IGLESIAS 1958, 401.

bizánciak a kategóriát a „névtelen” jelzővel illették, szembeállítva a saját névvel rendelkező szerződésekkel²⁴ (*mandatum, societas, emptio venditio*).²⁵

1.3. Az eladási bizomány konszenzuális vagy reál jellege

A bizományi szerződés „reál” jellege COVIELLO és DE MEDIO számára vitathatatlan, ugyanis a dolog átadása alapvető elemét képezi az *aestimatum*nak.²⁶ NEPPI a „reál” mellett „konszenzuális” elemeket is felfedez, mivel az *aestimatum* esetén az eladás megvalósításához szükséges a dolog tényleges átadása is, míg a klasszikus reálszerződések esetén a bizományos kizárólagos kötelezettsége az adott dolog visszaszolgáltatása. Az *aestimatum* – mint a legtöbb *actio praescriptis verbis* által védett névtelen reálszerződés – magában foglalja a (becsült) dolog átadását, ezért „reál” jellege megkérdőjelezhetetlen.²⁷ ALEMÁN MONTERREAL úgy véli, hogy a források az *aestimatumot* a konszenzuális szerződésekhez hasonlítják (D. 19,3,1 pr.; D. 19,5,13 pr.; D. 17,2,44), szerinte a klasszikus korban nincs bizonyíték a „reál” jellegre, mivel az említett szövegekben nem szerepel reálszerződésre történő utalás. Az *aestimatum* kivételes elemeként a *restitutio* (a dolog visszaszolgáltatása) is a reálszerződésektől való távolodást erősíti. A juszteniánuszi időszakban a bizományi szerződés a névtelen reálszerződések körébe került, így annak „reál” jellege biztossá vált. A *contractus innominati* (névtelen reálszerződések) *dare* és *facere* szolgáltatásokat is magában foglal, míg a reálszerződések többsége nem, sőt a dolog visszaszolgáltatásában is eltérő természettel rendelkezik. Vajon az *aestimatum* „reál” természetében mennyi szerepet játszott az ügylet juszteniánuszi kategóriába való beillesztése, és milyen mértékben őrizte meg klasszikus kori jellegét?²⁸

2. Az *aestimatum* és más *contractusok* viszonya

Azzal, hogy a bizományi szerződést elkülönítjük más szerződésektől, fogalmának pontos meghatározását, illetve tartalmi elemeinek hiánytalan feltárását érhetjük el. Ehhez elsőként a D. 19,3,1 pr. nyújt segítséget, mely a *Digestában* a „*De aestimatoria*” cím alatt található. Az eladási bizományról szóló fragmentum több helyen és módon is hangsúlyozza az ügylet vitathatatlan jellegzetességét, miszerint kétségeket és bizonytalanságokat vet fel

²⁴ IGLESIAS 1958, 399-400.

²⁵ L. FÖLDI—HAMZA 2014, *mandatum* 530-533., *societas* 533-539., *emptio venditio* 507-520.

²⁶ COVIELLO 1893, 382.; DE MEDIO 1900, 57.

²⁷ NEPPI 1938, 15.

²⁸ ALEMÁN MONTERREAL 2002, 36-41.

(*dubitationis, dubitatum, ambigeretur, utrum*). Az Ulpianustól származó szöveg, tartalmilag és az elemzés megkönnyítése céljából, öt részre osztható.²⁹

D. 19,3,1 pr. (Ulp. 32 ad ed.):

„1. *Actio de aestimato proponitur tollendae dubitationis gratia*: 2. *fuit enim magis dubitatum, cum res aestimata vendenda datur, utrum ex vendito sit actio propter aestimationem, an ex locato, quasi rem vendendam locasse videor, an ex conducto, quasi operas conduxissem, an mandati*. 3. *Melius itaque visum est hanc actionem proponi: quotiens enim de nomine contractus alicuius ambigeretur, conveniret tamen aliquam actionem dari, dandam aestimatoriam praescriptis verbis actionem*: 4. *est enim negotium civile gestum et quidem bona fide*. 5. *Quare omnia et hic locum habent, quae in bonae fidei iudiciis diximus*.”

D.19,3,1 pr. (Ulp. 32 ad ed.):

1. Az *actio de aestimato* kilátásba helyezésének köszönhetően a kétségek eloszlanak: 2. ugyanis leginkább az volt kétséges, valahányszor az eladás céljából felbecsült dolog átadásra került, hogy vajon a becslések miatt a kereset eladásból származó legyen-e; vagy a bérleti szerződéshez hasonló, mert úgy tűnik, mintha eladás céljából a dolgot bérbeadnák; vagy vállalkozásból származó, mintha tevékenységeket vállalnának el, vagy megbízásból eredő. 3. Ezért a legjobb megoldás kilátásba helyezni egy keresetet: amikor gyakran kételkednek a szerződés nevével kapcsolatban, mégis egyetértenek valamely kereset adásában, az *actio praescriptis verbis aestimatoria* alkalmazandó: 4. ugyanis ez az ügylet civil és jóhiszemen alapuló. 5. Ezért alkalmazzuk ebben az esetben is valamennyi elvet, melynek a *bonae fidei* jellegű keresetknél is helye van.

Az *actio de aestimato* részletesebb vizsgálata elengedhetetlen (5.1.), az elkülönítést pedig a második rész (*fuit... an mandati*) alapul vételével lehet megtenni (2.1.—2.4.). A harmadik rész (*melius... actionem*) kiemelkedő, de ellentmondásos elemét az *actio praescriptis verbis aestimatoria* testesíti meg, vitatott jellege elemzésének fontosságát támasztja alá (5.2.), a negyedik (*est... bona fide*) és ötödik (*quare... diximus*) rész pedig a kötelelem jellegét taglalja (3.). A továbbiakban érveim többségét a D. 19,3,1 fragmentumra alapozom, de egyes témák alaposabb feltárásához szükség van egyéb források használatára is. Ebben a fejezetben az *aestimatum* és a más szerződések között fellelhető különbségeket, hasonlóságokat tárom fel.

Az *aestimatum* önálló intézményként való kialakulását elősegítette, és egyben késleltette is, hogy több szerződés jellemvonását foglalja magában. A problémát az jelentette,

²⁹ SCIANDRELLO 2011, 100., 102.

hogy kétséges volt, mely szerződés körébe tartozik a leírt ügylet, vajon adásvétel-e – mely a becsült értéken alapul –, dolog vagy szolgáltatás bérlete, esetleg megbízás³⁰ („... *utrum ex vendito sit actio propter aestimationem, an ex locato, quasi rem vendendam locasse videor, an ex conducto, quasi operas conduxissem, an mandati.*”).³¹

A kétségeket végül a külön nevesített kereset bevezetése oszlatta el („*Actio de aestimato proponitur tollendae dubitationis gratia*”).³² SCIANDRELLO szerint a D. 19,3,1 pr. első két része logikailag szorosan összefügg, mivel az *actio de aestimato*t tartalmazó első szövegrész egyfajta megoldást jelent a második részben (*fuit... an mandati*) megfogalmazott problémafelvetésre, mely szerint az említett kereset létrehozása előtt kétséges volt, hogy ilyen helyzetekben alkalmazható-e más kereset a szöveg által felsorolt, nevesített szerződések köréből.³³

2.1. A felbecsült dolog eladás céljából való átadása

Fontosnak tartom az eladási bizomány és az adásvételi szerződés lényegi elemeinek elkülönítését: „... *fuit enim magis dubitatum, cum res aestimata vendenda datur...*”.³⁴

Az idézett szövegrészben három fogalmi elemet is fellelhetünk: az első a kötelem tárgya, a felbecsült dolog (*res aestimata*) – ez adja az *aestimatum* alapját –, a második elem a szolgáltatást állapítja meg az „átadásra került” kifejezéssel (*datur-dare*), és ebből következik a harmadik elem is, mely az ügylet célját jeleníti meg, miszerint a bizományossal szerződő fél a felbecsült dolgot eladás céljából (*vendenda*) adja át bizományosnak.³⁵ Ez a három elem a definíció magját alkotja, de világos, hogy ezek önmagukban nem elegendők a bizományi szerződés hiánytalan jellemzéséhez (*fuit enim magis dubitatum*). Szükség van további elemekre is, melyek az *aestimatum* és a más ügyletek esetén szintén megjelenő *aestimatio* közötti hasonlóságot megvilágítják. Az az ügylet ugyanis, melyben fix áron (a felelősség is ehhez az összeghez igazodik) eladás céljából adnak át egy dolgot különböző formákat ölthet, így ezek az elemek eltérő szövegkörnyezetben, továbbiakkal párosítva utalhatnak társaságra, megbízásra vagy adásvételre. Néhány helyen egyértelmű a különbség, de bizonyos esetekben

³⁰ IGLESIAS 1958, 403.

³¹ D. 19,3,1 pr.

³² D. 19,3,1 pr.

³³ SCIANDRELLO 2011, 101.

³⁴ D.19,3,1 pr.

³⁵ ALEMÁN MONTERREAL 2002, 23.

az elkülönítés nehézséget okoz, ezért az *aestimatum* valódi jellegére csak az összehasonlítás és a meghatározott fogalmi elemek kiválasztása világíthat rá.³⁶

BUCKLAND szerint az *aestimatum* és az *emptio venditio* feltételes formája³⁷ között hasonlóság fedezhető fel. Ha a bizományos a felbecsült értéknél jobb áron tudja értékesíteni a dolgot, akkor meghatározott időn belül megkötheti az adásvételt, a feltétel nem teljesülése esetén pedig csak arra köteles, hogy a dolgot a megadott időn belül visszaszolgáltassa a bizományossal szerződő félnek, a *tradensnek*. A bizományos tehát nem köteles eladni a dolgot, illetve erre keresettel sem kényszeríthető.³⁸ A különbséget az adja, hogy a bizományosnak (*accipiensnek*) nem a „vétel” az elsődleges célja, így az ügylet a felfüggesztő feltételes „eladással” mutat hasonlóságot.³⁹

ROBY úgy véli, hogy az ügylet azért nem adásvétel, mivel a bizományos nem a vételár, hanem a felbecsült érték átadására köteles.⁴⁰ ALEMÁN MONTERREAL szerint az *aestimatum* és az *emptio venditio* közötti hasonlóság az *aestimatio*n alapul, viszont emiatt még az ügylet nem vonható az adásvétel körébe. A felek közti kötelelem ugyanis eltérő, a bizományos nem köteles a felbecsült érték átadására, hanem sikertelen eladás esetén vissza is adhatja a dolgot.⁴¹

SCIANDRELLO szerint a bizományos és az eladó közötti különbséget a felek közti kötelelem adja, ugyanis az *aestimatum* esetén alternatív jellegű kötelezettség (vagylagos szolgáltatás) jelenik meg (az *aestimatio* megfizetése vagy a dolog visszaszolgáltatása). A szándék is eltér, a vásárló célja a javak megszerzése, míg a bizományi szerződésben a hangsúly a többleten, a felbecsült értéket meghaladó összegen van.⁴²

Úgy vélem, hogy az eladási bizomány esetén az *aestimatio* megfizetése az alapvető kötelezettség, a feltétel pedig maga az eladás (mely csak lehetőség és nem kötelezettség), szemben a feltételes eladással, melynél az eladás a fő kötelezettség, a feltétel pedig ennek sikerességét vagy sikertelenségét határozza meg. Különbséggént említhető még, hogy az adásvétel esetén a vételár, míg az eladási bizománynál a felbecsült érték összege fizetendő a *tradensnek*.

³⁶ BUCKLAND 1926, 141.

³⁷ L. PÓKECZ KOVÁCS 2012.

³⁸ BUCKLAND 1953, 304-305.

³⁹ BUCKLAND 1932, 524.

⁴⁰ ROBY 1975, 181.

⁴¹ ALEMÁN MONTERREAL 2002, 27-28.

⁴² SCIANDRELLO 2011, 113.

2.2. A *locatio conductio* és az *aestimatum*

Kétséges, hogy a D. 19,3,1 pr. három vagy négy szerződést említ-e: az *emptio venditio*, a *mandatum* tisztán kivethető ugyan a szövegből, viszont a *locatio* és a *conductio*⁴³ kifejezések kapcsán felmerül a kérdés, hogy Ulpianus pontosan hány szerződésre utal, illetve a bérlet mely típusa, típusai jönnek számításba. Jelentős különbség, hogy amíg BUCKLAND az *aestimatumot* a *locatio operarum*hoz hasonlítja,⁴⁴ addig ZIMMERMANN a *locatio conductio operist* említi meg,⁴⁵ ROBY pedig *conductio venditoris* és *locatio rei vendendae* kifejezéseket használ.⁴⁶ IGLESIAS viszont elkülöníti a dolog, illetve a szolgáltatás bértletét.⁴⁷

ROBY szerint egyrészt az eladási bizomány a *merces* hiányában nem vonható a bérlet körébe, másrészt, ha még bérben is állapodtak volna meg a felek, a közvetítőnek az az érdeke, hogy a dologért harmadik féltől a meghatározott árnál magasabb összeget kérjen, fontosabb, mint a bérleti díj megfizetéséhez fűződő.⁴⁸

ALEMÁN MONTERREAL úgy véli, hogy az eladási bizomány esetén a bizományos szolgáltatás bérléséhez hasonló cselekménye a „műbérlettel” (vállalkozással) mutat hasonlóságot. A fizetés módja viszont különbözik a két szerződésnél, mivel a többlet a bizományos számára nem egy előre meghatározott, hanem az adott vételár és az *aestimatio* különbségének értékéhez igazódó összeg.⁴⁹

SCIANDRELLO szerint az „*an ex locato, quasi rem vendendam locasse videor, an ex conducto, quasi operas conduxissem*” fordulat esetén egyrészt a bizományba adó fél (*tradens*) tevékenységével vonható párhuzam (a dolog elhelyezése eladás céljából), másrészt a bizományos műveletével (az eladás végrehajtásának szolgáltatása).⁵⁰

D. 19,3,2 (Paul. 30 ad ed.):
*Haec actio utilis est et si merces
intervenit.*

D. 19,3,2 (Paul. 30 ad ed):
Ez a kereset *utilis*ként indítható, ha
bér jelentkezik.

Az ingyenesség az *aestimatum*tól idegen fogalmi elem, Paulus pedig felveti az *actio aestimatoria* alkalmazását *merces* esetére. Úgy tűnik viszont, mintha az említett kifejezés

⁴³ FÖLDI—HAMZA 2014, 520-530.

⁴⁴ BUCKLAND 1953, 305.

⁴⁵ ZIMMERMANN 1992, 536.

⁴⁶ ROBY 1975, 181.

⁴⁷ IGLESIAS 1958, 401.

⁴⁸ ROBY 1975, 181.

⁴⁹ ALEMÁN MONTERREAL 2002, 27-28.

⁵⁰ SCIANDRELLO 2011, 113.

használata más jogviszonyra vagy legalábbis az *aestimatum*ra, de annak a gyakoritól eltérő javadalmazási módjára utalna.⁵¹

Meglátásom szerint a D. 19,3,1 pr. négy szerződést említ, az adásvételen és megbízáson kívül a dologbérletet és a vállalkozási szerződést is. A bérleti szerződések szétválasztását és különálló nevesítésüket az indokolja, hogy az eladási bizomány nemcsak a dologbérlettel, hanem a vállalkozással is hasonlóságot mutat. A bizományi szerződés esetén ugyanis a bizományos (vállalkozó) az eladást szolgáltatja, így úgy tűnhet, mintha a bizományossal szerződő fél (megrendelő) a bizományos szolgáltatását bérelné.

2.3. A *societas* és az *aestimatum*

ROBY szerint az eladási bizomány nem tekinthető társaságnak sem, mivel a dolog sohasem válik a bizományossal szerződő fél és a bizományos közös tulajdonává, így a nyereség meghatározott felosztásáról sem történik előzetes megállapodás.⁵² A bizományi szerződés további elemeinek feltárásához szükségesnek tartom a D. 19,5,13 pr. részletesebb elemzését. A D. 19,3,1 pr. négy kontraktusról tesz említést, az adásvételről, a dologbérletről, a vállalkozási szerződésről és a megbízásról,⁵³ de nem utal a társaságra, viszont amennyiben a D. 19,5,13 pr. és a D. 17,2,44 az *aestimatum*ra vonatkozó források közé tartozik, felmerül a *societasszal* való hasonlóság is.⁵⁴

2.3.1. A *certum pretium* és az *aestimatio* (D. 19,5,13 pr.)

A D. 19,5,13 pr. egy olyan ügyletről szól, mely során a *tradens* (átadó fél) egy dolgot bizonyos áron ad át abból a célból, hogy a másik fél, az *accipiens* (fogadó fél) azt eladja. Ha sikerül a meghatározott árnál többért eladnia, akkor a többletet megtarthatja.⁵⁵

D. 19,5,13 pr. (Ulp. 30 ad sab.):
„*Si tibi rem vendendam certo pretio dedissem, ut, quo pluris vendidisses, tibi haberes, placet neque mandati neque pro socio esse actionem, sed in factum quasi alio negotio gesto, quia et mandata gratuita esse debent, et societas non videtur contracta in*

D. 19,5,13 pr. (Ulp. 30 ad sab.):
Ha eladás céljából bizonyos áron egy dolgot adnék át neked, miként ezáltal többért adod el, a többlet a tiéd lesz; (ebben az esetben) úgy vélik, hogy a kereset sem *mandati*, sem *pro socio*, hanem *in factum*, mint más

⁵¹ ALEMÁN MONTERREAL 2002, 28.

⁵² ROBY 1975, 181.

⁵³ IGLESIAS 1958, 401.; ALEMÁN MONTERREAL 2002, 11.

⁵⁴ SCIANDRELLO 2011, 162.

⁵⁵ D. 19,5,13 pr.

*eo, qui te non admisit socium
distractiois, sed sibi certum
pretium exceptit."*

ü g y l e t n é l ; mivel a megbízásnak
ingyenesnek kell lennie, és társaság
sem jön létre ott, ahol eladáskor a
másik fél nem fogad el téged
társnak, bár bizonyos árat megtart
magának.

ALEMÁN MONTERREAL a leírásból a bizományi szerződés jelenlétére következtet és kiemeli, hogy ebben az esetben az *aestimatio* nem egy előre felbecsült összegként, hanem az adásvételhez hasonlóan, *certum pretium*⁵⁶ (meghatározott ár) alapján állapítható meg. Szerinte a különbséget az adja, hogy az eladási bizomány esetén a bizományossal szerződő fél a dolog felbecsült értékének megfelelő összeget kap. Ezt támasztja alá az is, hogy a D. 19,3,1 fragmentumban említett vitatott jelleg (vajon az ügylet az *emptio venditio*, *mandatum* keresete alapján válik-e érvényesíthetővé) újbóli feltűnése a D. 19,5,13 pr. szövegében (*mandatum*, *societas*) azt a látszatot kelti, mintha a bizományi szerződésről olvasnánk.⁵⁷

BUCKLAND véleménye szerint a bizonytalanságot az *in factum actio* megjelenése, illetve az *actio de aestimato* hiánya okozza. Annak ellenére, hogy valaki egy dolgot azért kap, hogy bizonyos áron eladja, és ha az árat nem kapja meg, vissza is adja, nem jelent *aestimatumot*, hanem illeszkedik bármely adásvételre irányuló megbízásra is. A szerző szerint ezt erősíti az a tény is, hogy a szövegben nem találunk *aestimatio* kifejezést. BUCKLAND úgy véli, hogy a D. 19,3,1,1 alapján azokat a szövegeket, melyek *aestimatiót* nem tartalmaznak, a bizományi szerződés vizsgálatánál figyelmen kívül kell hagyni, mivel az intézmény alapját maga a becslés adja. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy az *aestimatiót* tartalmazó szövegek mindegyike a bizományi szerződés körébe tartozik, ahogyan már az első fejezetben is kiemeltem, az *aestimatiót* és az *aestimatumot* ugyanolyan értelemben kezelni nem szabad, mert az tévútra vezet.⁵⁸

BUCKLAND nézőpontját követi ARTNER, miszerint a D. 19,5,13 pr. egy, a tipikus eadási bizománytól különböző ügyletről szól. Állítását egyrészt az *aestimatio* hiányára alapozza, másrészt kiemeli, hogy a társaság az eladási bizományt tárgyaló D. 19,3,1 pr. soraiban nem lelhető fel (a forrás csak a *locatio conductiót*, *emptio venditiót* és *mandatumot* tartalmazza), míg a D. 19,5,13 pr. a *mandatum* mellett a *societast* említi. Szerinte Ulpianus ebben az esetben ezért adott *in factum actiót*, az *actio de aestimato* helyett.⁵⁹

⁵⁶ L. JUSZTINGER 2012.

⁵⁷ ALEMÁN MONTERREAL 2002, 20.

⁵⁸ BUCKLAND 1926, 140-145.

⁵⁹ ARTNER 2002, 205-206.

A JÖRS—KUNKEL tankönyv úgy véli, hogy a szöveg az *aestimatum*ról szól, az *in factum actio* pedig választási lehetőséget nyújt, és az sem lenne meglepő, ha csak posztklasszikus glossza lenne.⁶⁰

DE FRANCISCI az *actio in factum*ot tulajdonítja a bizományi szerződés megfelelő keresetének, érvelését pedig a D. 19,5,13 fragmentumra alapozza. Szerinte a klasszikus korban az *aestimatum* nem képezett speciális rubrikát az *Edictum*ban, hanem az adásvétellel, bérlettel egy kategóriát alkotva az *actio in factum* által vált védhetővé. A juszteniánuszi időszakban az *actio praescriptis verbis* lett az *actio in factum* jelentős, posztklasszikus megfelelője, melyet a névtelen reálszerződés kategóriába kerülő „*nova negotia*” kapcsán alkalmaztak, erre a szöveg „*aliud negotium*” kifejezése is utal.⁶¹

A D. 19,5,13 pr. egy olyan ügyletről szól, melyben a *tradens* egy dolgot biztos, minimum áron ad át *accipiens*nek abból a célból, hogy azt egy harmadik félnek eladja, amennyiben az utóbbi fél ennél magasabb összeget kap, a többletet megtarthatja. Ebben az esetben sem *mandatum*ról, sem *societas*ról nincs szó, hanem *in factum actio* alkalmazandó, mint más ügyletek esetén; mivel a megbízásnak ingyenesnek kell lennie, és társaság sem jön létre, ha az egyik félnek, bár a szerzett összeg bizonyos részét megtartja, nincs meg az erre irányuló szándéka. SCIANDRELLO a „*certo pretio*” kapcsán két eltérő jellegű értelmezésre hívja fel a figyelmet, szerinte ugyanis nem mindegy, hogy egy dolgot adunk át abból a célból, hogy meghatározott áron eladjuk, vagy pedig egy dolgot meghatározott áron adunk át eladás céljából.⁶²

Véleményem szerint, a D. 19,5,13 pr. tartalma – ahogy azt SCIANDRELLO második fordítási javaslatában is találjuk – az *aestimatio* hiánya ellenére is az eladási bizomány jelenlétét erősíti. Összegezve, a problémát az *in factum actio* megjelenése okozza, a megoldást pedig az jelentené, ha biztosan eldönthető lenne, hogy csak betoldásról vagy a bizományi szerződés lehetséges keresetéről van-e szó. Úgy vélem, hogy az eladási bizomány a klasszikus korban már önálló keresettel rendelkezett (*actio de aestimato*), ebben az esetben viszont az *in factum actio* alkalmazása szükségtelen, tehát vagy interpolációval, vagy alternatívával állunk szemben.

⁶⁰ JÖRS—KUNKEL 1949, 244.

⁶¹ DE FRANCISCI 1913, 88.

⁶² SCIANDRELLO 2011, 169.

2.3.2. Az *animus societatis* és az *aestimatum* (D. 17,2,44)

A bizományi szerződés fogalmának pontosításához szükségesnek tartom a D. 17,2,44 rövid elemzését is.

D. 17,2,44 (Ulp. 31 ad ed.):
Si margarita tibi vendenda dedero, ut, si ea decem vendidisses, redderes mihi decem, si pluris, quod excedit tu haberes, mihi videtur, si animo contrahendae societatis id actum sit, pro socio esse actionem, si minus, praescriptis verbis.

D. 17,2,44 (Ulp. 31 ad ed.):
Ha eladás céljából gyöngyöt adok át neked úgy, hogy ha 10-ért adnád el, 10-et fizetsz vissza nekem, ha többért, tiéd lesz a többlet, úgy tűnik nekem, hogyha a szándék társaság alapítására irányul, a kereset *pro socio*, ennek hiányában, *praescriptis verbis* lesz.

Ha BUCKLAND nézőpontját követjük, akkor az *aestimatio* hiánya miatt itt sincs szó eladási bizományról, és ebben az esetben törölhetjük az esetleges források közül, ugyanis nem visz közelebb a bizományi szerződés meghatározásához. BUCKLAND nem tartja elég meggyőzőnek azt, hogy az *actio de aestimato* a korai *actio praescriptis verbis* lenne (a „*praescriptis verbis*” megjelenése ellenére), viszont hozzáteszi, hogy az utóbbi kereset általánossá válásával az előbbi elnevezés háttérbe szorult.⁶³

ARTNER szerint a tipikus *actio de aestimato* a késő klasszikus korban csak akkor alkalmazható, amikor a *demonstratio* tárgyi feltételei teljesülnek. Ehhez viszont a *res vendenda data* nem elegendő, főleg, ha hiányzik az *aestimatio*. Emiatt látja szükségesnek a D. 17,2,44 esetében az általános *praescriptis verbis actio* alkalmazását.⁶⁴

ALEMÁN MONTERREAL nem ért egyet BUCKLAND nézőpontjával. Szerinte a becslés, az *aestimatio* hiánya ellenére is benne rejlik a szövegben, a „*decem*” ugyanis azt az összeget jelöli, melyben a dolgot felbecsülték. Ha pedig többlet marad („*si pluris*”), a felesleg annak a személynek jut, aki eladta. A szerző elfogadja azt a nézetet, mely szerint a D. 19,3,1 pr. utolsó részét módosították, ez alapján az *actio praescriptis verbis* a bizományi szerződés jogeszközének tekinti, így az említett kereset az *actio aestimatoriára*, míg a szöveg tartalma magára az *aestimatumra* utal. A különbség ebben az esetben az *animus societatis* vizsgálatával határozható meg, ha a felek között létezik elhatározás társaság alapítására, az

⁶³ BUCKLAND 1926, 144-145.

⁶⁴ ARTNER 2002, 205., 207.

actio pro socio, ha nincs meg az említett szándék, akkor az *actio praescriptis verbis* alkalmazandó.⁶⁵

NEPPI tagadja, hogy a szöveg a bizományi szerződésről szól. Elméletét egyrészt az *actio pro socio* megjelenésére alapozza, mely szerinte a *societas* alkalmazását hangsúlyozza, másrészt szerinte az *aestimatum* esetén az *actio praescriptis verbis aestimatoria* használata lenne a megfelelő, melyet a D. 19,3,1 pr. alapján lát indokoltnak.⁶⁶

A társaság sémája az *aestimatum* esetén is levezethető kisebb eltérésekkel. A bizományba adó fél a dolog átadásával, a bizományos pedig az eladás lebonyolításával járul hozzá az eredményhez, előbbi felet a felbecsült érték, utóbbit pedig a többlet illeti meg.⁶⁷ ROBY szerint a *societas* és *aestimatum* közötti különbséget az adja, hogy az eladási bizomány esetén a részesedés nincs előre meghatározva és vagyonközösség sem jön létre.⁶⁸

Meglátásom szerint a D. 17,2,44 a társaságról szól, de benne rejlik a bizományi szerződés is, egy negatív definíción, illetve a jusztniánuszi kereset alkalmazásán keresztül („*si animo contrahendae societatis id actum sit, pro socio esse actionem, si minus, praescriptis verbis*”).

2.4. A *mandatum*⁶⁹ és az *aestimatum*

A társaságon kívül szükségesnek tartom a megbízás alaposabb áttekintését is, ugyanis rengeteg közös vonás lelhető fel a két jogintézmény között.

A *mandatum* teljesítése során a megbízott ingyen jár el. Abban az esetben, ha a szolgáltatásért a fizetséget feltételként szabják meg és annak összegét is meghatározzák, a *locatio conductio* alkalmazandó. A bérleti szerződést támasztja alá a jusztniánuszi Intitúciók alábbi megállapítása is:

I. 3,26,13:

„*In summa sciendum est mandatum. Nisi gratuitum sit, in aliam formam negotii cadere: nam mercede constituta incipit locatio et conductio esse...*”.

I. 3,26,13:

„Általában tudni kell, hogy ha a megbízás nem ingyenes, akkor más ügyleti forma alá tartozik; mert, ha bért kötnek ki, akkor bérletté válik...”⁷⁰

⁶⁵ ALEMÁN MONTERREAL 2002, 18-19.

⁶⁶ NEPPI 1938, 9.

⁶⁷ SCIANDRELLO 2011, 164-165.

⁶⁸ ROBY 1975, 181.

⁶⁹ L. WATSON 1961.

⁷⁰ MÉSZÖLY 1991, 168.

Ha a fizetség nincs előre meghatározva, illetve rögzítve, akkor az a névtelen reálszerződés alapján kényszeríthető ki.⁷¹

A *mandatarius* feladata sokrétű, lehet „szellemi”, „fizikai” tevékenység és „ügyletkötés”, ehhez viszont meghatalmazás kell. Az ingyenességet a *honorarium* bevezetése küszöbölte ki, így a *locatio conductio* vagy a *contractus innominati* körébe nem tartozó ügyletek esetén alkalmazhatóvá vált a díjazás.⁷² Az ügyvédek és a szabad művészeteket gyakorló személyek tevékenységét nem tekintették foglalkozásnak, ezt támasztotta alá ingyenes jellegük, a *locatio conductio* esetükben nem bizonyult megfelelő formának.⁷³ A klasszikus jogban a *honorarium* vált általános gyakorlattá, a szerződéses kapcsolat viszont *mandatum*nak minősült, tehát a fizetés jogilag nem volt kikényszeríthető. A klasszikus kor végére egy karakterisztikus megoldás született, egyrészt a megbízás ingyenes maradt, a fizetést *actio mandati*val nem lehetett követelni, másrészt a *honorarium* egy olyan lehetőséget nyújtott, mely nem változtatott a *mandatumon* alapuló szerződéses viszonyon.⁷⁴

A D. 19,5,13 fragmentum szövege a benne foglalt ügyletre nézve (véleményem szerint a forrás a bizományi szerződésről szól) kizárja a *mandatum* keresetének alkalmazását, mivel a megbízás ingyenes.⁷⁵

ROBY szerint sem tekinthető az eladási bizomány megbízásnak, mivel a bizományos nem ingyenesen cselekszik.⁷⁶ ALEMÁN MONTERREAL is úgy véli, hogy a bizományos megbízása a *mandatum*ra utalhat, de nincs szó megbízásról, hiszen a bizományos, aki vállalja az eladást, nincs kötve a teljesítéshez, illetve az ingyenesség is hiányzik.⁷⁷

SZENTMIKLÓSI három különbséget említ a *contractus aestimatorius* és a *mandatum* elkülönítésénél. Az első a bizományos választási lehetősége, miszerint a dolog eladása helyett elegendő annak árát kifizetnie a *tradens*nek. A második eltérést a bizományosnak járó „többség” jelenti. Végül a képviselő alapján tesz különbséget, a bizományi szerződés esetén ugyanis az *accipiens* a saját nevében jár el.⁷⁸

BUCKLAND két példával oldja fel az *aestimatum* és a *mandatum* közti hasonlóságot. A megbízás esetén A kéri meg B-t, hogy a dolgot ajánlja fel egy adott személynek vagy harmadik félnek meghatározott áron. Az *aestimatum* során pedig B kér engedélyt A-tól ahhoz, hogy a dolgot elvigye és az A által előzetesen elfogadott áron felajánlja valakinek. Az előbbi

⁷¹ ROBY 1975, 116.

⁷² BENEDEK—PÓKECZ KOVÁCS 2013, 305-306.

⁷³ L. VISKY 1977.

⁷⁴ ZIMMERMANN 1992, 418.

⁷⁵ D. 19,5,13 pr.

⁷⁶ ROBY 1975, 181.

⁷⁷ ALEMÁN MONTERREAL 2002, 27-28.

⁷⁸ SZENTMIKLÓSI é.n., 238-239.

esetben a veszélyt a megbízó (A), míg az utóbbi esetben az a személy viseli, aki a becsült dolgot saját célból viszi el (B).⁷⁹

Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a különböző érdekek kombinálásával ötféle megbízási kötelelem jöhet létre.

I. 3,26,1:

„*Mandatum contrahitur quinque modis, 1. sive sua tantum gratia aliquis tibi mandet, 2. sive sua et tua, 3. sive aliena tantum, 4. sive sua et aliena, 5. sive tua et aliena. At si tua tantum gratia tibi mandatum sit, supervacuum est mandatum, et ob id nulla ex eo obligatio nec mandati inter vos actio nascitur.*”

I. 3,26,1:

„Megbízás ötféle módon jöhet létre: 1. vagy a maga érdekében ad valaki neked megbízást 2. vagy a saját és te érdekedben, 3. vagy csak a máséban, 4. vagy a maga és más érdekében, 5. vagy a tiedben és máséban. De ha csupán a magad érdekében bíz meg valaki, akkor felesleges a megbízás, s ezért belőle köztetek sem kötelelem, sem megbízási kereset nem támad.”⁸⁰

Vajon mi a helyzet a bizományi szerződés esetében? A megbízó érdeke mellett mennyire jelenik meg a bizományosé? Kétségtelenül mindkét fél érdeke szerepet játszik a *negotium* során, csak más mértékben. Az átadó fél abban érdekelt, hogy az átadott dolognak a felbecsült értékét megkapja, míg a bizományos abban, hogy azt minél magasabb áron adja el, így növelheti a megmaradó többlet összegét. A sikertelen eladás következményeként a *tradens* visszakapja a dolgot.⁸¹

Szerintem a két ügylet közötti fő különbséget az adja, hogy míg a *mandatum* ingyenes, az *aestimatum* alapvető eleme a többlet.⁸² Eltér a veszélyviselés szabályozása is, mivel a megbízás esetén a megbízó, az eladási bizomány esetében az a fél, aki kezdeményezett⁸³ (bizományos, bizományba adó) vagy pedig a bizományos⁸⁴ viseli a veszélyt.

Az eddigi megállapításokat összefoglalva, az *aestimatum* nem tartozik tehát egyik nevesített *contractus* körébe sem, de rendelkezik ezen szerződések tulajdonságaival, egyes elemeivel. A fellelhető különbségek testesítik meg az eladási bizomány sajátos jellegzetességeit, illetve indokolják az önálló intézmény megalkotásának fontosságát.⁸⁵

⁷⁹ BUCKLAND 1926, 146.

⁸⁰ MÉSZÖLY 1991, 166.

⁸¹ BENEDEK—PÓKECZ KOVÁCS 2013, 300.

⁸² D, 19,5,13 pr.

⁸³ D, 19,5,17,1.

⁸⁴ D, 19,3,1,1.

⁸⁵ FÖLDI—HAMZA 2014, 505.

3. Az eladási bizományból keletkező kötelelem sajátosságai

A bizományi szerződés *bonae fidei*⁸⁶ jellegét három forrás is igazolja. Az egyik szöveg az I. 4,6,28, mely első sorában különbséget tesz méltányos és szigorú kötelek között. A további sorok a *bonae fidei* kötelek körébe tartozó szerződések katalógusát tartalmazzák, a felsorolásból pedig egyértelműen kivehető az *actio praescriptis verbis*, illetve a „*de aestimato*” és az „*ex permutatione*” kifejezések, melyek az e kategóriába tartozó *aestimatumot* (eladási bizomány, bizományi szerződés) és *permutatiót* (csereszerződés) jelentik meg.

I. 4,6,28:

„*Actionum autem quaedam bonae fidei sunt, quaedam stricti iuris. bonae fidei sunt hae: ex empto vendito, locato conducto, negotiorum gestorum, mandati, depositi, pro socio, tutelae, commodati, pigneraticia, familiae erciscundae, communi dividundo, praescriptis verbis, quae de aestimato proponitur, et ea, quae ex permutatione competit, et hereditatis petitio.*”

I. 4,6,28:

„Némely kereset méltányos (*bonae fidei*), más szigorú jog szerinti (*stricti iuris*). Méltányosak a következők: az adásvétel, bérlet, ügyvitel, megbízás, letét, társaság, gyámság, haszonkölcsön, kézizálog keresete, a hagyatéki osztó, közös vagyron felosztása iránti keresetek s az az *actio praescriptis verbis*, mely a bizományi és a csereszerződésből keletkezik; valamint a hagyatéki kereset is.”⁸⁷

Úgy vélem, hogy a forrásszöveg kétféleképpen értelmezhető. Egyrészt rögzítheti az *aestimatum* eredetét, szerződések között elfoglalt helyét, miszerint az *actio praescriptis verbis*szel kikényszeríthető névtelen reálszerződések körébe tartozik. Másrészt értelmezhető úgy is, hogy az eladási bizomány keresetének gyökerét maga az *actio praescriptis verbis* alkotja. Véleményem szerint a magyar fordítás a *leneli* elméletet tükrözi, kiemelve a „*proponitur*” kifejezést („*mely a bizományi és csereszerződésből keletkezik*”), miszerint az *actio de aestimato* az *actio praescriptis verbis* számára paradigmaként szolgált. A szöveg viszont az eladási bizomány esetén alkalmazható *actio praescriptis verbis aestimatoriára*, (mint speciális *actio praescriptis verbis*) is utalhat.

DERNBURG úgy véli, hogy a bizományi szerződés *ex fide bona* keresete a névtelen reálszerződések keresetének (*actio praescriptis verbis*nek) csíráját jelentette.⁸⁸ Az *actio*

⁸⁶ L. FÖLDI 2001.

⁸⁷ MÉSZÖLY 1991, 196.

⁸⁸ DERNBURG 1903, 24.

praescriptis verbis viszont nemcsak a bizományi szerződés és a csere, hanem a különböző atipikus szerződéses formák jogeszköze is. LOMBARDI szerint a kompilátorok az általános *actio praescriptis verbis* mellett kettő speciális *bonae fidei* jellegű *actio praescriptis verbis* is megalkottak. Az említett speciális keresetek a bizományi és csereszerződés esetén alkalmazandóak.⁸⁹

A második szöveg a D. 19,3,1 pr., melynek negyedik („*est enim negotium civile gestum et quidem bona fide*”), illetve ötödik része („*Quare omnia et hic locum habent, quae in bonae fidei iudiciis diximus*”) eligazítást nyújt a kötelemmel kapcsolatban.

Ulpianus célja ezzel a *bonae fidei* keresetek rendszerének kiterjesztése az *actio de aestimato* esetére. LOMBARDI a D. 19,3,1 pr. szövegéből az *actio de aestimato* mellett az *intentio ex fide bona* formulát tartja klasszikusnak. Szerinte – bár az *actio aestimatoria* nem található meg egy klasszikus *bonae fidei iudicia* együttes körében sem – Gaius számára ez egy *bonae fidei* kereset volt.⁹⁰ SCIANDRELLO úgy véli, hogy az *aestimatum* és a három konszenzuálszerződés (*emptio venditio*, *locatio conductio*, *mandatum*) közötti hasonlóság kiemelkedő szerepet játszik a *de aestimato* civil és *bonae fidei* jellegében, mivel minden tekintetben és ebben az esetben is „*in bonae fidei iudiciis diximus*”. A szöveg az *actio praescriptis verbis aestimatoria* alkalmazásának helyességét a *bonae fidei* jelleggel indokolja.⁹¹

A harmadik szöveg a *Theoph.*⁹² 4,4,28, mely szintén hangsúlyozza a kötelem *bonae fidei* jellegét:

„*Actionum aliae sunt bonae fidei, alia sunt strictae. Bonae fidei sunt hae:... praescriptis verbis aestimatoria: locus autem illi est, si rem aestimatam velut ornamentum velut aliud quid tale, tradidero tibi ut vendas, dicens: aut refers mihi centum solidos aut ipsam rem*”

Egyes keresetek *bonae fidei*, mások *stricti iuris* jellegűek. *Bonae fidei* jellegűek a következők:... *praescriptis verbis aestimatoria*: továbbá akkor lehet erről szó, ha felbecsült dolgot, mint ékszert vagy valami más ehhez hasonlót adok át neked és te eladod: vagy visszahozol nekem 100-at vagy magát a dolgot adod vissza.

⁸⁹ SCIANDRELLO 2011, 59.

⁹⁰ ALEMÁN MONTERREAL 2002, 89-90.

⁹¹ SCIANDRELLO 2011, 149-150.

⁹² *Theophili Antecessoris Paraphrasis Graeca cum notis integris*, P. Nanni, J. Curti, D. Gothofredi, H. Ernstii, C. A. Fabroti, Hagae Comitii 1751, Libro IV tit. IV & 28.

Míg a jusztiniánuszi Intitúciók elnevezésben elkülöníti az *actio praescriptis verbis* és utal az *aestimatum* keresetének jelenlétére is, addig az idézett görös parafrázis a két kifejezést összeolvasztja és az *actio praescriptis verbis aestimatoriát* használja, ez a két szöveg tartalmi eltérését eredményezi.⁹³

3.1. A bizományossal szerződő fél, a bizományba adó (*tradens*)

A *tradens* alapvető kötelezettsége a *traditio rei*, amit a „*cum res aestimata vendenda datur*”⁹⁴ szövegrész is igazol (a felbecsült dolog átadása eladás céljából). A források viszont nem beszélnek arról, hogy a *tradens* átruházza-e a bizományosra a tulajdont vagy sem. A többség által elfogadott nézet alapján viszont ez nem következik be, a tulajdon a vásárlóra ugyanis csak abban a pillanatban száll át, amikor a bizományos megfizeti a felbecsült érték összegét a bizományba adó félnek. NEPPI álláspontját követve ALEMÁN MONTERREAL nem ismeri el a bizományos esetén a tulajdon átruházását, hanem a *iusta causa*⁹⁵ hiányában csak a birtok átszállását fogadja el. Az *aestimatio* megfizetése a bizományos részéről, illetve annak elfogadása a *tradens* által utóbbi számára kizárja a *rei vindicatio* kereset alkalmazásának lehetőségét, így a vásárló ettől a pillanattól kezdve végleges birtokossá (*detentorrá*), az ismert jogi folyamatokon keresztül pedig tulajdonossá válik.⁹⁶

BUCKLAND úgy gondolja, hogy a tulajdon az átadáskor nem száll át a bizományosra, kivéve, ha a felek erről kifejezetten megegyeztek. A tulajdon a vásárlóra valószínűleg csak abban a pillanatban száll át, amikor a bizományos véghezviszi az eladást, illetve akkor, amikor letelik a kikötött idő.⁹⁷ PÁZMÁNY szerint az *accipiens* csak *detentor*, a *tradens* pedig a tulajdonjogát akkor veszíti el, amikor az *aestimatiót* kézhez kapja.⁹⁸

Véleményem szerint a bizományos csak birtokos (*naturalis possessor*), és nem szerez tulajdont az ügylet teljesítése során. A vevő pedig akkor szerez tulajdont, amikor a bizományos átadja a becsült érték összegét.

3.2. A bizományos (*accipiens*)

A bizományos kötelezettségei az alábbi szövegből olvashatóak ki:

⁹³ ALEMÁN MONTERREAL 2002, 21.

⁹⁴ D.19,3,1pr.

⁹⁵ L. BENEDEK 1959.

⁹⁶ NEPPI 1938, 16.; ALEMÁN MONTERREAL 2002, 45-46.

⁹⁷ BUCKLAND 1953, 305.

⁹⁸ PÁZMÁNY 1930, 399.

D. 19,3,1,1 (Ulp. 32 ad ed.):
„*Aestimatio autem periculum facit eius qui susceperit: aut igitur ipsam rem debet incorruptam reddere aut aestimationem de qua convenit.*”⁹⁹

D. 19,3,1,1 (Ulp. 32 ad ed.):
Az *aestimatio* azonban a fogadó fél (bizományos) számára keletkeztet veszélyviselést, tehát vagy magát a dolgot köteles sértetlen állapotban visszaadni, vagy köteles megfizetni a felbecsült érték összegét, melyben megállapodnak.

Az *aestimatio* megfizetése és a dolog visszaszolgáltatása nem kumulálódik, mivel az „*aut*” kifejezés vagylagos viszonyra utal, így a kettő közül csak az egyik jelzett szolgáltatást kell teljesíteni. ALEMÁN MONTERREAL úgy véli, az *aestimatum* esetén nem két különálló szolgáltatásról van szó, hanem úgy tűnik, a veszélyviselés támaszt a bizományos számára kötelezettségeket. A *tradens* számára sem közömbös, hogy az *aestimatiót* kapja meg vagy a *restitutión* keresztül a dolgot, az érdeke ugyanis a felbecsült érték megszerzése. Álláspontja szerint ezek alapján az *aestimatum* nem vagylagos szolgáltatáson (alternatív *obligación*), hanem vagylagos felhatalmazottságon, azaz *facultas alternativán* („*obligación cum facultate solutionis*”, „*obligación facultativa*”) alapul.¹⁰⁰ A különbséget a szolgáltatások száma adja, a kötelelem tárgyaként, illetve a teljesítés során. A vagylagos szolgáltatás esetén több kötelmi tárgy létezik, illetve a fél egy szolgáltatás teljesítésére kötelezett; a vagylagos felhatalmazottságnál pedig egy szolgáltatás alkotja a kötelelem, több (az eredeti mellett egy másik is) szolgáltatás pedig a teljesítés tárgyát.¹⁰¹

NEPPI szerint a bizományos kötelezettsége az eladás véghezvitele, mely *facere*; a *restitutio* és az *aestimatio* megfizetése pedig *dare*.¹⁰² ALEMÁN MONTERREAL nem ért ezzel az elmélettel egyet, szerinte az eladás csak a megállapodás tartalma, melynek véghezvitelét a bizományba adó fél nem tudja kikényszeríteni, ez adja az *aestimatum* és az *emptio venditio* közötti különbséget is. A teljesítés során nyújtandó szolgáltatás formáját viszont az eladás sikeressége vagy sikertelensége határozza meg. A szerző úgy véli, hogy a bizományos alapvető kötelezettsége az *aestimatio* megfizetése, a teljesítés módja pedig az eladás sikerességétől függ.¹⁰³

D. 17,2,44 (Ulp. 31 ad ed.):
„*Si margarita tibi vendenda dedero, ut, si ea decem vendidisses,*

D. 17,2,44 (Ulp. 31 ad ed.):
Ha eladás céljából gyöngyöt adok át neked úgy, hogy ha 10-ért adnád el,

⁹⁹ D.19,3,1,1.

¹⁰⁰ ALEMÁN MONTERREAL 2002, 57.

¹⁰¹ BESSENYŐ 2010, 314.

¹⁰² NEPPI 1938, 24.

¹⁰³ ALEMÁN MONTERREAL 2002, 58.

*redderes mihi decem, si pluris,
quod excedit tu haberes... ”.*

10-et fizetsz vissza nekem, ha
többért, tiéd lesz a többlet... .

D. 19,5,13 pr. (Ulp. 30 ad sab.):
„*Si tibi rem vendendam certo
pretio dedissem, ut, quo pluris
vendidisses, tibi haberes... ”.*

D. 19,5,13 pr. (Ulp. 30 ad sab.):
Ha eladás céljából, bizonyos
áron egy dolgot adnék át
neked, miként ezáltal többért adod
el, a többlet a tiéd lesz... .

A szövegekben nem esik szó a dolog visszaszolgáltatásáról, viszont a hangsúly az eladáson van. Ez befolyásolja a teljesítési formát, ami főszabályként az *aestimatio* megfizetése, és csak annak sikertelensége okozza a *restitutiót*. Szó szerint az *aestimatio* elnevezés sem jelenik meg, de ha lényegüket tekintve elfogadjuk a forrásokat *aestimatumnak*, akkor a felbecsült értéken felüli többlet említése tartalmilag az *aestimatio* megfizetését vonja maga után.¹⁰⁴

Úgy gondolom, hogy az eladási bizomány a *facultas alternativa* elvére épül, tehát a felbecsült érték megfizetése képezi a kötelem tárgyát, közvetve pedig a felbecsült dolog eladása. A teljesítés során pedig két szolgáltatás lehetséges: a felbecsült érték megfizetése mellett a dolog visszaszolgáltatása is.

3.3. Az eladási bizományból eredő kötelem keletkezése, tárgya, megszűnése

A névtelen reálszerződések jellemzője, hogy a kötelem akkor keletkezik, amikor az egyik fél teljesíti a szolgáltatást, a másik pedig az ellenszolgáltatásra tesz ígéretet. Az eladási bizomány esetén a kötelem keletkezésének pillanata maga a *traditio rei*, amikor a *tradens* a becsült dolgot eladás céljából átadja a bizományosnak (D. 19,3,1 pr.). A dolog eladásra történő átadásából és annak esetleges visszaszolgáltatásából következik, hogy a kötelem lehetséges tárgya egyedi, ingó dolog lehetett. A kötelem egyik természetes megszűnési formája a teljesítés, mely az *aestimatum* esetén a dolog eladásából következő „számlakiegyenlítés”. Ez a bizományos részéről azt jelenti, hogy vagy magát a dolgot köteles sértetlen állapotban visszaadni, vagy köteles megfizetni a felbecsült érték összegét, melyben megállapodnak (D. 19,3,1,1), a *tradens* részéről pedig a többlet átengedése (D. 19,5,13 pr.). Ha a felek az eladás időtartamát meghatározták, a bizományosnak ezen az időn belül kell a dolgot eladnia, a kikötött határidő hiányában viszont a *tradens* bármikor követelheti a

¹⁰⁴ ALEMÁN MONTERREAL 2002, 54.

szolgáltatást. Megszünteti a kötelmet a halál is: ha a bizományos az adásvétel előtt hal meg, a *tradens* tulajdonosként visszaszerezheti a dolgot, ezzel a kötelem megszűnik, ha utána, a kötelem az örökösökre száll, akik tehát így kötelezve lesznek az *aestimatiót* illetően a *tradenssel*. Ha a *tradens* halála az eladás előtt következik be, az örökösei választhatnak a megállapodás végrehajtása vagy a dolog visszaszolgáltatása között, viszont ha az eladás után hal meg, az örökösök követelhetik az *aestimatiót* a bizományostól. A kötelmet végül a dolog véletlen pusztulása is megszünteti.¹⁰⁵

4. A veszélyviselés kérdése az eladási bizománynál

A veszélyviseléssel kapcsolatos ellentmondások feltárásához négy szöveg vizsgálata szükséges (D. 19,5,17,1; D. 19,3,1,1; Pauli Sententiae (2,4,4); D. 13,6,5,3).

A D. 19,3,1,1 alapján a veszélyt a bizományos viseli, míg a D. 19,5,17,1 és Paulus szövege szerint azt a felet terheli a kockázat, aki az ügyletet kezdeményezte. Ha a kezdeményezés nem volt egyértelműen eldönthető, Ulpianus az *accipienst culpáért* tette felelőssé, a veszélyt pedig a *tradensre* hárította.¹⁰⁶ A szövegek közti ellentmondások feloldására több elmélet is kialakult, egyes jogtudósok megpróbálták összehangolni az eltéréseket, mások kizárták a D. 19,5,17,1-et az *aestimatummal* kapcsolatos források közül, míg akadtak olyanok is, akik a D. 19,3,1,1 szövegét tartották manipulációnak.¹⁰⁷

4.1. Az ügyletet kezdeményező fél mint veszélyviselő (D. 19,5,17,1)

JAKAB szerint a klasszikus kori főszabály a *periculum est emptoris* elv volt, ennek ellenére úgy gondolja, hogy nehéz egy általános főszabályt alkotni, ugyanis az egyes jogintézmények kivételként eltérő képet mutathatnak.¹⁰⁸ Álláspontom szerint az eladási bizomány esetében a *periculum est emptoris* elv nem alkalmazható, viszont egyes szerzők a D. 19,3,1,1 szövegét általános elvnek, a D. 19,5,17,1 sorait pedig kivételnek tekintik, Brinz például úgy véli, hogy az *aestimatio* hordozza magában a *periculumot*.¹⁰⁹

D. 19,5,17,1 (Ulp. 28 ad ed.):
*Si margarita tibi aestimata dedero,
ut aut eadem mihi adferres aut*

D. 19,5,17,1 (Ulp. 28 ad ed.):
Ha felbecsült gyöngyöt adok át
neked úgy, hogy vagy visszahozod

¹⁰⁵ ALEMÁN MONTERREAL 2002, 95-97.

¹⁰⁶ BUCKLAND 1932, 524.

¹⁰⁷ L. ALEMÁN MONTERREAL 2002.

¹⁰⁸ JAKAB 2004, 206-207.

¹⁰⁹ BRINZ 1852, 37.

pretium eorum, deinde haec perierint ante venditionem, cuius periculum sit? Et ait labeo, quod et pomponius scripsit, si quidem ego te venditor rogavi, meum esse periculum: si tu me, tuum: si neuter nostrum, sed dumtaxat consensimus, teneri te hactenus, ut dolum et culpam mihi praestes. Actio autem ex hac causa utique erit praescriptis verbis.

nekem, vagy ugyanazt az összeget fizeted meg, aztán elpusztul az eladás előtt, ki viseli a veszélyt? Labeo szerint, és amit Pomponius is ír, ugyanis ha én, mint eladó kezdeményezem (az ügyletet), enyém lesz a veszély, ha te kezdeményezed velem szemben, a tiéd. Ha egyikünk sem kéri a másikat, hanem csupán megegyezünk, csak *dolus*szal és *culpá*val felelsz nekem. Továbbá a kereset ebben az ügyben minden bizonnyal *praescriptis verbis* lesz.

A D. 19,5,17,1 egy olyan ügyletről szól, melyben az egyik fél becsült dolgot ad át azzal a feltétellel, hogy a másik fél azt neki visszaszolgáltatja, vagy annak árát megfizeti, a dolog viszont az eladás előtt elpusztul. Ebben az esetben vajon melyik fél viseli a veszélyt? A választ erre a kérdésre Labeo és Pomponius adja meg, miszerint a veszélyt az ügyletet kezdeményező fél viseli. Ha pedig egyik fél sem kezdeményez, és ennek hiányában egyeznek meg, az *accipiens* csak *dolus*ért és *culpá*ért felel, illetve az *actio praescriptis verbis* alkalmazandó. Pauli Sententiae (2,4,4) esetén is a becsült dolgot adják át, a veszélyt pedig szintén a kezdeményező fél viseli.¹¹⁰

DE FRANCISCI úgy tartja, hogy a szöveg a „*dumtaxat consensimus*” kifejezéstől a végéig jusztninánuszi betoldás, mivel a *culpára*, *dolusra* vonatkozó részek a paulusi szövegből is hiányoznak, így az *accipiens culpá*ért való felelősségének klasszikus jellege megkérdőjeleződik.¹¹¹

BUCKLAND szerint a D. 19,5,17,1 és a Pauli Sententiae (2,4,4) között párhuzam vonható, mivel úgy tűnik, hogy mindkét szöveg *commodatum*mal kapcsolatos ügyletet tárgyal, mely szerződés a vizsgált források alapján nem hasonlatos az eladási bizománnyal. Ennek ellenére, az ügylet típusáról konkrétan nem esik szó, mely az *aestimatum* lényegi elemét, a bizonytalanságot is erősítheti. Szerinte annak ellenére, hogy a két szövegben megjelenik a becsült dolog eladás céljából való átadása és a veszélyviselés esetére fizetendő meghatározott összeg, ez még nem jelenti az *actio de aestimato* alkalmazását. Amennyiben viszont egy olyan típusú ügyletről (bizományi szerződés) lenne szó, melynek célja a dolog

¹¹⁰ Paul. Sent. 2,4,4: *Si rem aestimatam tibi dedero, ut ea distracta pretium ad me deferres, eaque perierit, si quidem ego te rogavi meo periculo perit: si tu de vendenda promisisti, tuo periculo perit. (Ha felbecsült dolgot adok neked, és ettől különbözik az ár, amit nekem kínálsz, majd ez megsemmisül, ha ugyan én kérem tőled (az ügylet kezdeményezését), a veszélyt én viselem: ha te teszel ígéretet eladásra, te viseled a kockázatot.)*

¹¹¹ ALEMÁN MONTERREAL 2002, 72.

eladása, az *aestimatio*nál nagyobb összegért, akkor képtelenségnek tűnne a veszélyviselés kérdését a kezdeményező személyéhez kötni.¹¹²

COVIELLO úgy gondolja, hogy a D.19,5,17,1 esetén *mandatum ad vendendum*ról van szó, melyet az *actio praescriptis verbis* megjelenése is igazol. Ezt támasztják alá a bizományos kötelezettségeitől eltérő jellegű *obligatio*ók, az eladás és az ügyleti vételár átadása. Szerinte az eladási bizomány esetén a bizományos felel (D.19,3,1,1) a dolog pusztulásáért (*periculum casus*) és ebben az esetben az *aestimatio* alternatív szolgáltatásként funkcionál.¹¹³ NEPPI az *aestimatio* helyett használt *pretium*ra hívja fel a figyelmet, ugyanis a bizományosnak nem az eladás során kapott tényleges árat, hanem a felbecsült érték összegét kell megfizetnie. A *venditor* kifejezést az *aestimum* kapcsán idegennek tartja. Számára az ingyenes jelleg ebben az esetben egy a *mandatum*hoz hasonló ügyletet sejtet.¹¹⁴

ALEMÁN MONTERREAL úgy véli, hogy a D. 19,5,17,1 a bizományi szerződésről szól és az *accipienst dolus*ért és *culpa*ért teszi felelőssé. A még el nem adott gyöngyök pusztulásának veszélyét az a fél viseli, aki az ügyletet kezdeményezte. A problémát a D. 19,3,1,1 szövegével való összevetés okozza, mely alapján minden esetben a bizományos viseli a veszélyt. Szerinte a *pretium* a becsült értékre, és nem az adásvétel teljes összegére utal, és nem zárja ki az *aestimum* kapcsán az *actio praescriptis verbis* alkalmazását, a névtelen reálszerződések tipikus kereseteként. A fragmentum, véleménye szerint, *facultas alternativán* alapul, ugyanis abban az esetben, amikor becsült dolgot adnak át eladás céljából, elképzelhetetlen a dolog visszaszolgáltatása alternatív *obligatio*ként, mivel ezt a kötelezettséget csak az eladás sikertelensége idézi elő.¹¹⁵

SZENTMIKLÓSI úgy gondolja, hogy a *casus*t a *negotium* kezdeményezője viseli.¹¹⁶ PÁZMÁNY az *accipienst culpa lata*ért és *dolus*ért tartja felelősnek, ha pedig kezdeményez – bár nem szerez tulajdont – *detentorként culpa levis*ért is felel.¹¹⁷

Meglátásom szerint a D. 19,5,17,1 nem az eladási bizományról szól, hanem csak egy hasonló ügyletet jelenít meg. Ennek ellenére úgy vélem, hogy az említett forrás figyelembevétele elengedhetetlen az eladási bizomány vizsgálata során, mivel a D. 19,5,17,1 szövegében megjelenő szabályozás segítséget nyújthat az *aestimum* klasszikus kori veszélyviselésének feltárásához. Eszerint a klasszikus korban az a fél viselte a veszélyt, aki az ügylet létrejöttét kezdeményezte (*tradens* vagy bizományos).

¹¹² BUCKLAND 1926, 145-146.

¹¹³ COVIELLO 1893, 25.

¹¹⁴ NEPPI 1938, 18.

¹¹⁵ ALEMÁN MONTERREAL 2002, 67., 71-73.

¹¹⁶ SZENTMIKLÓSI é.n., 238-239.

¹¹⁷ PÁZMÁNY 1930, 399.

4.2. A bizományos mint veszélyviselő fél (D. 19,3,1,1)

A D. 19,5,17,1 kritizálói azon az állásponton vannak, hogy az *aestimatum* esetén a bizományos viseli a veszélyt, viszont azok a jogtudósok, akik a D. 19,3,1,1 szövegét interpolálnak vélik, a veszélyviseléssel kapcsolatosan más következtetésre jutottak.¹¹⁸

D. 19,3,1,1 (Ulp. 32 ad ed.):
*Aestimatio autem periculum facit
eius qui susceperit: aut igitur ipsam
rem debet incorruptam reddere aut
aestimationem de qua convenit.*

D. 19,3,1,1 (Ulp. 32 ad ed.):
Az *aestimatio* azonban a fogadó
fél számára (bizományos)
keletkeztet veszélyviselést,
tehát vagy magát a dolgot köteles
sértetlen állapotban visszaadni, vagy
köteles megfizetni a felbecsült érték
összegét, melyben megállapodnak.

A D. 19,3,1,1 szerint az *aestimatio* annak a félnek a veszélyviselését eredményezi, aki kap, tehát a bizományos köteles ugyanazon dolog vagy az *aestimatio* visszaszolgáltatására. BESSENYŐ – a FÖLDI—HAMZA tankönyvvvel egyezően (a D.19,3,1,1 alapján) – úgy gondolja, hogy a veszélyt az *accipiens* viseli.¹¹⁹

OSUCHOWSKI a D. 19,3,1,1 szövegét két különböző részre osztotta fel. Az elsőben az *aestimatio*ból eredően a veszélyt annak a félnek kell vállalnia, aki a dolgot megkapja. Álláspontja szerint viszont ez a rész az „*aestimatio venditionis causa*”-ra vonatkozik, és nem az *aestimatum*ra, mivel az utóbbi esetben a bizományos nem válik tulajdonossá, csak közvetítővé. A szerző úgy véli, hogy a második rész további bizonyíték arra, hogy nem eladási bizományról van szó, mivel lehetetlennek tartja a bizományos választási lehetőségét, az *accipiens* kizárólagos kötelezettsége ugyanis az *aestimatio* megfizetése. Ha a szöveg az *aestimatum*ról szólna, akkor a „*cum res aestimata vendenda datur*” körülírás jelenne meg az *aestimatio* kifejezés helyett. OSUCHOWSKI szerint az eladási bizomány esetében a klasszikus kori veszélyviselési elv – mely az „*aestimatio venditionis causa*” kapcsán használható – alkalmazása jelentette a megoldást a jusztniánuszi kodifikáció számára.¹²⁰

DERNBURG véleménye alapján a D. 19,3,1,1 az *aestimatio* általános hatását jeleníti meg, melyet Ulpianus az adott ügyletre (eladási bizományra) alakított át, ennek nyomait pedig a kompilátorok tüntették el.¹²¹

¹¹⁸ L. ALEMÁN MONTERREAL 2002.

¹¹⁹ FÖLDI—HAMZA 2014, 508.; BESSENYŐ 2010, 376.

¹²⁰ OSUCHOWSKI 1951, 369.

¹²¹ DERNBURG 1903, 120.

Alemán Monterreal úgy véli, hogy a D. 19,3,1,1 nem foglalkozik a dolog véletlen pusztulásával, ebben az esetben ugyanis a visszaszolgáltatási kötelezettség értelmét veszítené. A *periculum* viszont nemcsak a szerződési veszélyviselést jelzi, hanem a kárt és a *culpáért* való felelősséget is, ezért a *periculumot* és a felelősséget nehéz elhatárolni egymástól, ugyanis a klasszikus kori felelősség a jusztiniánuszi korban gyakran veszélyviselési kérdéssé alakult át. ALEMÁN MONTERREAL szerint a D. 19,3,1,1 a bizományos kötelezettségeit és a felelősségét jeleníti meg nemteljesítés esetén. Tehát a bizományos köteles lesz az eladás következményeként az *aestimatiót* megfizetni, de vissza kell a dolgot szolgáltatnia, amennyiben az eladás sikertelen. A szerző szerint a D. 19,5,17,1 és a Pauli Sententiae (2,2,4) foglalkozik a veszélyviseléssel a bizományi szerződés esetén is, mely attól függ, hogy ki kezdeményezte az ügyletet. Ha a bizományos, akkor köteles visszaszolgáltatni a dolgot, ennek sikertelensége esetén pedig megfizetni az *aestimatiót*; ha a *tradens*, akkor köteles viselni a dolog pusztulásának veszélyét.¹²²

JAKAB, bár művében az eladási bizománnyal kifejezetten nem foglalkozik, úgy gondolja, hogy a *periculum* kifejezés összetett jelentéssel bír, így a különböző értelmezések ellentmondásokat generálhatnak.¹²³

Álláspontom szerint a D. 19,3,1,1 az interpolációk nyomán (például: *periculum*) egyértelműen a jusztiniánuszi veszélyviselésre utal, ezáltal a forrás ellentmondásossá válik. Amennyiben a D.19,3,1,1 a veszélyviselés helyett csupán felelősséget jelenítene meg, akkor úgy vélem, hogy a felsorolásban az *aestimatio* megfizetésének kellene elsőként szerepelnie (a dolog visszaszolgáltatása előtt), ugyanis a bizományos elsődleges kötelezettsége a felbecsült érték megfizetése. Az említett szövegből a bizományos felelőssége, illetve a jusztiniánuszi interpolációknak köszönhetően a veszélyviselés következményei tehát egyaránt kiolvashatóak. A felelősség ugyanis magában foglalja a kötelezettségeket, az *aestimatio* megfizetését vagy eladás sikertelensége esetén a dolog sértetlen állapotban történő visszaszolgáltatását, a veszélyviselés pedig azonos dolog visszaszolgáltatását, ennek hiányában pedig a felbecsült érték összegének megfizetését vonja maga után.¹²⁴

¹²² ALEMÁN MONTERREAL 2002, 73-74.

¹²³ JAKAB 2004, 210.

¹²⁴ ALEMÁN MONTERREAL 2002, 58., 73-74.

4.3. A fogadó fél (*accipiens*) mint veszélyviselő (D. 13,6,5,3)

Fontos megvizsgálni az Ulpianustól származó veszélyviselésre vonatkozó forráshelyet, mely nem az eladási bizományról, hanem a haszonkölcsönről¹²⁵ szól. Az elemzés meglátásom szerint azért elengedhetetlen, mert a szöveg a *periculum*mal kapcsolatban hasonló megoldást nyújt, mint a D. 19,3,1,1.

D. 13,6,5,3 (Ulp. 28 ad ed.):

Commodatum autem plerumque solam utilitatem continet eius cui commodatur, et ideo verior est quinti mucii sententia existimantis et culpam praestandam et diligentiam et, si forte res aestimata data sit, omne periculum praestandum ab eo, qui aestimationem se praestaturum recepit.

D. 13,6,5,3 (Ulp. 28 ad ed.):

A haszonkölcsön esetén az előny általában azt illeti, akinek a dolgot kölcsönadták, és ezért igazabb Quintus Mucius véleménye, miszerint *culpával* és *diligentiával* felel, és ha az átadott, felbecsült dolog véletlenül elpusztul, a teljes veszélyt viseli az, aki a szolgáltatásra bocsátott becsült dolgot elfogadta.

A szöveg a haszonkölcsönrel kapcsolatos felelősséget és veszélyviselést tárgyalja, miszerint az előnyből az a fél részesül, akinek a dolgot haszonkölcsönbe adták, ezért *culpáért* és *diligentiával* felel; viszont ha a dolgot megbecsülték, a veszélyt az *accipiens* viseli.

SCHILLING szerint a bizományos nem viseli a *casust*. A D. 19,3,1,1 és a D. 13,6,5,3 szövegét viszont egyetértésben kell kezelni, az *accipiens* ugyanis a felelősség alapján, mindkét esetben, az *aestimatio* megfizetésére köteles. Szerinte a D. 19,5,17,1 taglalja a veszélyviselés kérdését.¹²⁶

NEPPI úgy véli, hogy a D. 19,3,1,1 és a D. 13,6,5,3 összehasonlításából adódik, hogy az előbbi esetén nem az *aestimatum* tipikus kötelméről, az *aestimatio* megfizetéséről van szó, hanem egy speciális módról. Ez biztosítja a becsült érték megfizetését bármely esetben, amikor az eladás nem jön létre, és az adott dolog visszaszolgáltatása akadályba ütközik. Ez a *tradens* szélesebb körű ellenőrzését biztosítja *accipiens* tevékenysége felett.¹²⁷

Összegezve az eddigieket, úgy vélem, hogy a D. 19,3,1,1 nyújtja a jusztninánuszi megoldást, mely szerint a veszélyt a bizományos viseli. A klasszikus kori szabályozás feltárásához pedig a D. 19,5,17,1 adhat segítséget, tehát az a fél viseli a veszélyt, aki az ügylet megindítását kezdeményezte, így a bizományoson kívül a bizományba adó fél is. Ennek

¹²⁵ L. CSOKNYA 2014.

¹²⁶ SCHILLING 1846, 608.

¹²⁷ NEPPI 1938, 18.

ellenére úgy vélem, hogy az utóbbi forrás nem az eladási bizománnyal foglalkozik, hanem csak egy hasonló ügyletet tárgyal.

5. Az eladási bizomány alapján indítható keresetek

Az eladási bizomány keresetének meghatározása kulcsfontosságú, mivel ettől függ, hogy az intézmény klasszikus kori vagy csupán jusztninánuszi újításról van szó. A vitatott jelleget az adja, hogy nehéz meghatározni, mely források vonatkoznak az *aestimatumra*, illetve az egyes szövegeken belül is ellentmondások fedezhetők fel.¹²⁸ A jogtudósok első csoportja szerint az *actio de aestimato*, míg mások szerint az *actio praescriptis verbis aestimatoria* klasszikus. Speciális kategóriát képez a *leneli* nézeteket megtestesítő elmélet, mely szerint az *actio de aestimato* és az *actio praescriptis verbis* egy és ugyanazon kereset. Az említett csoportok állításukat a D. 19,3,1 pr. szövegére alapozzák. Az ötödik teória az *actio in factum*ot tartja a megfelelő keresetnek, mivel ezen kategóriába tartozó jogtudósok a D. 19,5,13 pr. szövegéről úgy vélik, hogy az az eladási bizományra vonatkozó források közé tartozik. A negyedik csoport pedig a *civilis in factum* kereset elnevezést preferálja köztes megoldásként. A forrásokban felmerülő eltérő kereset elnevezések miatt az *actio de aestimato* klasszikussága vitatott. Kétséges, hogy az eladási bizomány keresete *actio civilis incerti* vagy *in factum* volt-e, az *Edictum Perpetuumban* megtalálható-e vagy sem, illetve az is bizonytalan, hogy pontosan milyen *terminusok* jelentek meg a kereset *formulájában*.¹²⁹

1. táblázat: Az <i>aestimatum</i> keresete				
<i>actio de aestimato</i>	<i>actio praescriptis verbis aestimatoria</i>	<i>actio de aestimato</i> = korai pr. <i>verbis</i>	<i>actio civilis in factum/ in factum praescriptis verbis</i>	<i>actio in factum</i>
Accarias Buckland Lombardi Kunkel Földi—Hamza Nótári	Brinz Jhering Magdelain Cuq Giffard Diósdí Szentmíklósi	Lenel Dernburg Lepointe Monier Betti Coviello Collinet	Misera Bernard Girard May Cornil, Bertolini Lee Kaser	Arangio—Ruiz Volterra De Francisci Meylan Fuenteseca Voci Biondi Iglesias Alemán Monterreal

¹²⁸ BUCKLAND 1926, 140.

¹²⁹ ALEMÁN MONTERREAL 2002, 90.

5.1. Az *actio de aestimato*

Az *actio de aestimato* kifejezést a korábbiakban már vizsgált szövegrészben olvashatjuk: „*Actio de aestimato proponitur tollendae dubitationis gratia...*”.¹³⁰ A keresettel kapcsolatos vita már a szabiniánusok és a prokuliánusok között is kialakult, előbbieket az adásvételhez való hasonlóság miatt az „*actio ex vendito propter aestimationem*”-et, míg utóbbiak az *actio de aestimato*-t részesítették előnyben.¹³¹ A LEPOINTE—MONIER tankönyv szerint az ellentmondásokat az *actio de aestimato* szüntette meg.¹³²

ALEMÁN MONTERREAL úgy gondolja, hogy a felbecslésen alapuló eladás sajátos jogvédelmi eszközt igényelt, így az *actio de aestimato* megalkotásával megszűnt az a lehetőség, hogy a *ius civile* körébe tartozó szerződések jogeszközeit (például: *actio mandati*) kiterjesszék az eladási bizománnyra. A szerződések említése (D. 19,3,1 pr.) viszont továbbra is fenntartja a hasonlóságot és indokolja a sajátos megoldást.¹³³

A megfelelő kereset kiválasztásához fűződő probléma megoldást sürgetett, ezért a kétségek elosztatásának érdekében elengedhetetlenné vált egy speciális jogorvoslati eszköz megalkotása, melynek köszönhetően az eladási bizomány önálló intézménnyé válhatott. ZIMMERMANN szerint az *actio de aestimato* szerkezete bármely *actio praescriptis verbis*-sel hasonlóságot mutat, illetve a jóhiszemen alapul (I. 4,6,28). A *permutatio*, a *transactio* és a *precarius* viszont nem rendelkezik külön nevesített keresettel. Az egyéniesítés egyedül az *aestimatum*-nál figyelhető meg, pedig az említett ügyletek a *contractus innominati* körében azonos szinten helyezkednek el.¹³⁴ BUCKLAND az eladási bizomány kereseteként a civil típusú *actio de aestimato/aestimatoriát* említi.¹³⁵

LOMBARDI úgy gondolja, hogy az *actio de aestimato* klasszikussága nem vonható kétségbe, a *praescriptis verbis* pedig jusztiniánuszi újítás, mely a D. 19,3 speciális elnevezésében is megnyilvánul („*De aestimatoria*”, az *actio praescriptis verbis aestimatoria* alapján), ugyanis ha már előbb létezett volna, akkor fel sem merült volna egy új kereset létrehozása. Szerinte az eladási bizomány *Digestában* elfoglalt különálló helye is arra a következtetésre vezet, hogy a kereset eredetét tekintve nem volt sem *in factum*, sem *praescriptis verbis*, de ez természetesen nem zárja ki azt a lehetőséget, hogy a klasszikus kori *actio de aestimato* magában foglalta az *agere* kifejezést. Kezdetben ugyanis a *praescriptis*

¹³⁰ D.19,3,1pr.

¹³¹ BETTI 1916, 32.

¹³² LEPOINTE—MONIER 1954, 290.

¹³³ ALEMÁN MONTERREAL 2002, 11.

¹³⁴ ZIMMERMANN 1992, 536.

¹³⁵ BUCKLAND 1932, 522.

verbis csak *agere* volt és később lényegült át *actio praescriptis verbis*sé, a névtelen reálszerződések általános keresetévé.¹³⁶ LOMBARDI viszont felveti azt a lehetőséget is, hogy az *actio de aestimato* kifejezés nem egy eljárási módot jelenít meg, hanem más értelemben is lefordítható, mint „kereset az *aestimatum* tárgykörében”.¹³⁷

ROBY szerint az eladási bizomány esetén egy „speciális” keresetről van szó, mely elkülönített helyet kapott az Ediktumban, ezzel LENEL elméletét követi.¹³⁸ A FÖLDI—HAMZA tankönyv az *actio de aestimato*t a bizományossal szemben indítható *praetori* „külön keresetnek” nevezi,¹³⁹ BESSENYŐ szerint pedig a névtelen reálszerződések közül csak az *aestimatum* rendelkezik a *praetori* ediktumban megjelenő keresetformulával.¹⁴⁰ NÓTÁRI az eladási bizomány keresetének szintén az *actio de aestimato*t tekinti.¹⁴¹

SCHULZ véleménye szerint a klasszikus jogtudósok között vita alakult ki a keresettel kapcsolatban, szóba került az *actio mandati*, az *actio locati* és az *actio pro socio* is. A III. században a többség az *actio pro socio*t részesítette előnyben, az *actio aestimatoria* (*de aestimato*) *praescriptis verbis* pedig még ismeretlen volt a klasszikus jog számára.¹⁴²

5.2. Az *actio praescriptis verbis aestimatoria*

A D. 19,3,1 pr. értelmezésének nehézségét az *actio de aestimato* és a *praescriptis verbis aestimatoria* együttes jelenléte okozza, a jogtudósok ezeket az ellentéteket különböző elméletekkel próbálják feloldani.

D. 19,3,1 pr. (Ulp. 32 ad ed.):
„... *quotiens enim de nomine contractus alicuius ambigeretur, conveniret tamen aliquam actionem dari, dandam aestimatoriam praescriptis verbis actionem...*”.¹⁴³

D. 19,3,1 pr. (Ulp. 32 ad ed.):
...amikor gyakran kételkednek a szerződés nevével kapcsolatban, mégis egyetértenek valamely kereset adásában, az *actio praescriptis verbis aestimatoria* alkalmazandó... .

JHERING úgy véli, ez a rész interpoláció, de ha a *conveniret* és az *actionem* kifejezéseket *convenerit* és *aestimationem* váltja fel, akkor a *convenium* és az *aestimatio* indokolja az *actio praescriptis verbis aestimatoria* használatát. A szerző az *actio aestimatoria* megalkotásához

¹³⁶ LOMBARDI 1960, 131.

¹³⁷ SCIANDRELLO 2011, 151.

¹³⁸ ROBY 1975, 181.

¹³⁹ FÖLDI—HAMZA 2014, 509.

¹⁴⁰ BESSENYŐ 2010, 376.

¹⁴¹ NÓTÁRI 2011, 253.

¹⁴² SCHULZ 1992, 524.

¹⁴³ D.19,3,1pr.

nem tartja elegendő indoknak a névvel kapcsolatos kétségek felmerülését, ugyanis ezekben az esetekben egy mindent átfogó kereset alkalmazására lenne szükség, mely a klasszikus jogban érthetetlen megoldás. A speciális kereset létrehozásának szükségességét JHERING az *actio* alternatív jellegében látja, ugyanis számos hasonló jellegű szerződés esetén a szokásos kereset megindítása nem tette lehetővé a választást az *aestimatio* és a *restitutio* között, így szerinte a megoldást az *actio aestimatoria* nyújtotta.¹⁴⁴

KARLOWA cáfolja JHERING érveit az *actio aestimatoria* alkalmazásával kapcsolatban, de az ellentmondásokat szerinte is a kompilátorok okozták. Az értelmezési nehézséget, úgy véli, az okozza, hogy az interpoláció során az *actio aestimatoriát* csupán az *actio praescriptis verbis* egyik alkalmazási lehetőségének tekintették, így az utóbbi keresettel éltek az eladási bizományra vonatkozó szövegrészek kapcsán is, ezzel tágabb értelmet adtak a D. 19,3,1 pr. sorainak.¹⁴⁵

ALEMÁN MONTERREAL szerint a szöveg első része (*actio de aestimato*) az eladási bizomány esetén kizárja a tipikus szerződések jogvédelmi eszközeinek igénybevételét, ehhez a megoldást a saját kereset létrehozása nyújtja. A második részben az *actio aestimatoria* alkalmazását nemcsak bővítik, hanem kiterjesztik olyan ügyletekre is, melyek meghaladják a becslésen alapuló eladás területét, illetve elnevezésük kétséges. Ez a rész valószínűleg azokra a civil, *bonae fidei* jellegű ügyletekre utalhat, melyek csoportját a későbbiekben, a klasszikus jogot követően névtelen reálszerződések elnevezéssel illették.¹⁴⁶

BUCKLAND elutasítja azt a véleményt, miszerint az *actio de aestimato actio praescriptis verbis* lenne, mivel úgy gondolja, hogy ha nem is az összes, de a legtöbb *actio praescriptis verbis*re történő hivatkozás Jusziniánusznak tulajdonítható. Szerinte csak az *actio praescriptis verbis*re történő utalás bizonyított interpoláció, ezért óvatossá kell lenni a bizonyítékokkal alá nem támasztott betoldásokkal, ugyanis ezek elfogadása törölheti az intézményt a klasszikus jogból.¹⁴⁷

COLLINET véleménye szerint az *actio praescriptis verbis aestimatoria* elnevezés nem a kompilátorokhoz, hanem az V. századhoz köthető. Ehhez az elnevezéshez vették alapul a *praescripta verba* (*actio praescriptis verbis*) és az *aestimatum* posztklasszikus nyelvezethez

¹⁴⁴ JHERING 1877, 384.

¹⁴⁵ KARLOWA 1877, 250.

¹⁴⁶ ALEMÁN MONTERREAL 2002, 14.

¹⁴⁷ BUCKLAND 1926, 140., 144.

igazított formuláját (*actio aestimatoria*).¹⁴⁸ Az *aestimatoria* kifejezést ACCARIAS is glosszának tartja,¹⁴⁹ ugyanakkor BRINZ, MAGDELAIN és GIFFARD klasszikusnak.¹⁵⁰

SCIANDRELLO álláspontja szerint a „*melius itaque visum est hanc actionem proponi*” az *edictum*ban megjelenő formulálával rendelkező kereset, az *actio de aestimato*ra utal, a „*dandam*” kifejezés pedig az *actio praescriptis verbis aestimatoria* dekretális, és nem ediktális jellegét erősíti. Az „*ambigeretur*” (vajon a konkrét tényállás kettő vagy több arcútra vezethető-e vissza) jogi bizonytalanságot jelenít meg a névvel kapcsolatban (az ediktum által ajánlott kereset előnyben részesítése a meghatározott megállapodásokkal szemben).¹⁵¹

SCHULZ az *actio aestimatoria / de aestimato praescriptis verbis* a klasszikus jog számára ismeretlennek, illetve kompilátorok általi munkának tartja.¹⁵² CUQ az *actio aestimatoria praescriptis verbis*, ROBY és PÁZMÁNY a *de aestimato / aestimatoria praescriptis verbis* *actiót*, SZENTMIKLÓSI pedig a *praescriptis verbis actiót* nevezi meg az eladási bizomány keresetének.¹⁵³

DIÓSDI úgy véli, hogy a posztklasszikus kori névtelen reálszerződések körébe tartozó ügyletek már a klasszikus korban rendelkeztek keresettel, és ez a posztklasszikus korban is fennmaradt. A szerző szerint a kategória egységes, általános keresete, az *actio praescriptis verbis*, mely a szövegekben nem interpolált, hanem eredetileg is fellelhető.¹⁵⁴

Egyetértek ALEMÁN MONTERREAL és SCIANDRELLO véleményével, miszerint a D. 19,3,1 pr. első részében nyújtja a klasszikus megoldást (*actio de aestimato*). A szöveg második része („*quotiens...*”) pedig a jusztiniánuszi szemléletet tükrözi (*actio aestimatoria praescriptis verbis*), ezzel az eladási bizomány az *actio praescriptis verbis* (névtelen reálszerződések) körébe kerül. A speciális kereset (*actio de aestimato*) megjelenése viszont őrzi az intézmény klasszikus kori gyökereit.¹⁵⁵

5.3. Az *actio de aestimato* mint korai *praescriptis verbis*

A jogtudósok azon csoportja, mely a bizományi szerződés keresetét az *actio praescriptis verbis* figyelembevételével határozza meg, két nézetet foglal magában. Az első

¹⁴⁸ COLLINET 1952, 228.

¹⁴⁹ ACCARIAS 1882, 583.

¹⁵⁰ BRINZ 1852, 42.; MAGDELAIN 1958, 38; GIFFARD 1951, 140.

¹⁵¹ SCIANDRELLO 2011, 120., 122.

¹⁵² SCHULZ 1992, 524.

¹⁵³ CUQ 1902, 446.; ROBY 1975, 180.; PÁZMÁNY 1930, 399.; SZENTMIKLÓSI é.n., 244.

¹⁵⁴ DIÓSDI 1981, 49-50.

¹⁵⁵ ALEMÁN MONTERREAL 2002, 14.; SCIANDRELLO 2011, 120., 122.

szemlélet az *actio de aestimato*t állítja a középpontba, a korai *praescriptis verbis*ként vagy önálló keresetként. A második álláspont az *actio praescriptis verbis aestimatoria* elsődlegességét hirdeti. A kategóriát a két kereset közti kapcsolat vizsgálata fogja össze.¹⁵⁶

Az *actio de aestimato* elsődlegességéről szóló elmélet megalapozója LENEL (*Das Edictum Perpetuum* című művében), aki KARLOWA következtetéseit fejlesztette tovább. Véleménye szerint az *actio de aestimato* az *Edictum*ban sajátos rubrikát képez, ugyanis ez a kereset alkalmazandó a *ius civile* kategóriába be nem illeszthető ügyletek esetén. Úgy véli viszont, hogy az *actio praescriptis verbis*ről az *Edictum*ban nem esik szó. A kiindulási pontot az *actio praescriptis verbis* esetén az *actio aestimatoria* megjelenése adja, ebből következik, hogy az előbbi kereset az *actio de aestimato*ból ered.¹⁵⁷ LENEL teóriája megosztotta a jogtudósokat.

DERNBURG elfogadta LENEL nézőpontját, miszerint az eladási bizomány keresete (*ex fide bona*) a későbbi *actio praescriptis verbis* gyökere, és hozzátette, hogy erre nem a jog, és nem is az *Edictum*, hanem a jogtudósok véleménye, illetve a *praetori* gyakorlat szolgál bizonyítékkal.¹⁵⁸ BETTI pedig a prokuliánusokat hozta fel példaként, akik az *actio de aestimato*t tartották a megfelelő keresetnek, álláspontjuk győzedelmeskedését ezen *actio Edictum*ban való megjelenése igazolta. A szerző úgy véli, hogy az *actio de aestimato* az *actio civilis incerti* legrégebbi formája, mely a bizánci korban mintát jelenthetett az *actio praescriptis verbis* megalkotásához.¹⁵⁹ COLLINET szerint az *Edictum*ban lévő *formula* hasonló a *bonae fidei* szerződésekéhez; a *demonstratio*ban található „*praescripta verba*” pedig egyéb, nem ediktumi, *praescripta verba formula*k alapjául szolgált.¹⁶⁰

SCIANDRELLO úgy véli, a „*proponitur*” ige a római jogban arra szolgált, hogy ediktumi szintű eljárási módot jelöljön. Ez alapján két interpretáció lehetséges, az első *pro-ponere*, mint „javasol”, „ajánl”, „bemutat”, a *praetori* formulára utal; a második értelmezés szerint az ige eredetének (*propositum*nak, *propositio*nak) jelentése „minta”, „előzmény”, tehát utalás egy olyan tényállás modelljére, mely az ediktum által előrelátott, tipikus keresettel rendelkezik.¹⁶¹

BESELER a D. 19,3,1 fragmentumot kompilátorok munkájának tartja, szerinte az *actio aestimatoria* ugyanúgy, mint a *praescriptis verbis actio* nem csupán az *Edictum*tól, hanem a klasszikus jogtól is teljesen idegen.¹⁶² BUCKLAND ugyanakkor úgy gondolja, hogy az *actio de*

¹⁵⁶ L. ALEMÁN MONTERREAL 2002.

¹⁵⁷ LENEL 1907, 291.; KARLOWA 1877, 251.

¹⁵⁸ DENBURG 1903, 24.

¹⁵⁹ BETTI 1916, 32.

¹⁶⁰ COLLINET 1952, 228.

¹⁶¹ SCIANDRELLO 2011, 104-106.

¹⁶² L. BESELER 1920.

aestimato az *Edictum*ból ered, ezt támasztja alá a *proponitur* megjelenése a D. 19,3,1 pr. és az I. 4,6,28 soraiban is. Tagadja viszont, hogy az említett kereset a korai *praescriptis verbis actio* lenne. A különbséget szerinte a formula adja, az eladási bizomány esetén a kereset olyan ügyletek számára alkalmazható, melyek kapcsán bizonytalan, hogy mely ismert szerződések körébe vonhatók. Az *actio praescriptis verbis* viszont abban az esetben használható, amikor fel sem merül az ügylet már létező szerződések körébe vonása.¹⁶³ BUCKLAND úgy véli, hogy az *Edictum* egyetlen egy alkalommal adott *praescripta verba* keresetet, mely nem a *praescriptis verbis actio*, hanem az *actio de aestimato* esetében volt.¹⁶⁴

Egyetérték BUCKLAND álláspontjával, és elvetem LENEL elméletét, miszerint az *actio de aestimato* az *actio praescriptis verbis* előzménye lenne. Az *actio praescriptis verbis aestimatoriát* viszont, mint jusztniánuszi javaslatot az *actio praescriptis verbis* speciális formájának tartom, mely a bizományi szerződés részére kreált keresettípus.

A második táblázatban az egyes jogtudósok véleményét foglaltam össze a leneli elméletről. A sorokban a leneli paradigmát támogató, illetve bíráló személyek, míg az oszlopokban az ediktumi kereset jellegével kapcsolatos nézetek találhatók meg, ezek metszete kívánja megjeleníteni vázlatosan az eltérő vélemények sokaságát.¹⁶⁵

2. táblázat: Lenel elmélete		
Edictum	actio de aestimato (kereset jellege)	egyéb kereset
a korai <i>pr. verbis</i> , paradigma	Lenel (<i>actio de aestimato</i>) Dernburg (<i>actio ex fide bona</i>) Betti (<i>actio civilis incerti</i>) Coviello (<i>actio aestimatoria</i>) Collinet (<i>praescripta verba</i>),	Cuq (<i>actio aestimatoria praescriptis verbis</i>) Bernard (<i>actio civilis in factum</i>) Meylan (<i>actio praescriptis verbis</i>) Giffard (<i>actio civilis incerti</i>)
nem a korai <i>pr. verbis</i> , nem paradigma	Buckland, Lombardi (<i>actio de aestimato</i>) Arangio-Ruiz, De Francisci, Volterra (<i>actio in factum</i>)	Voci, Biondi, Fuenteseca (<i>actio in factum</i>)

¹⁶³ BUCKLAND 1926, 141-142.

¹⁶⁴ BUCKLAND 1932, 528.

¹⁶⁵ ALEMÁN MONTERREAL 2002, 82-95.

5.4. *Az actio civilis in factum*

Az eladási bizomány keresetének az *actio in factum civilis*, illetve egyéb elnevezéseit tartja BERNARD, GIRARD, MAY,¹⁶⁶ CORNIL, BERTOLINI és LEE is.¹⁶⁷

Az elnevezés megjelenése problémákat vetett fel a jogtudósok körében. Míg egyesek posztklasszikus betoldásnak, mások *actio praescriptis verbis*nek tekintették. BESSENYŐ szerint ez az *in factum concepta* formula alternatívaként alkalmazható az *in ius concepta*, tehát az *actio incerti civilis* mellett, mely a civiljogi *actio praescriptis verbis* másik használatos elnevezése.¹⁶⁸ A FÖLDI—HAMZA tankönyv az *actio in factum civilis* és *incerti civilis*, a szövegekben megjelenő betoldások ellenére is, történeti szempontból az *actio praescriptis verbis*hez köti.¹⁶⁹

BUCKLAND az *actio praescriptis verbis* szinonimái között említi a következő elnevezéseket: *actio civilis incerti*, *actio civilis in factum* és *actio praescriptis verbis in factum*.¹⁷⁰ ROBY szerint az *in factum praescriptis verbis* két kifejezést foglal magában, az egyik az *agit praescriptis verbis*, a másik pedig az *agit in factum* elnevezés.¹⁷¹

IGLESIAS egy általános keresetet említ, mely különböző elnevezésekkel rendelkezik. Az *in factum civilis* és a *civilis incerti* elnevezés mellett az *in factum*ot is idekapcsolja, de a leggyakoribb megjelenési formájának az *actio praescriptis verbis* tartja. A szerző szerint az *actio in factum civilis* hamis, nyelvtanilag ügyetlen megoldás, mely ellentmondásokat generál és összeegyeztethetetlen a klasszikusok módszereivel.¹⁷²

Úgy gondolom, hogy az *actio civilis in factum* nem az eladási bizomány keresete, mivel egyik forrás sem említi szószerint a kifejezést.

5.5. *Az actio in factum*

BUCKLAND, mivel elutasítja azt nézetet, hogy az *actio de aestimato* a korai *actio praescriptis verbis* lenne, ezért nem látja igazoltnak azt az álláspontot, hogy az említett kereset *actio in factum* lett volna.¹⁷³

ARANGIO—RUIZ szerint az *Edictum*ban lévő bizományi szerződésre vonatkozó formula a klasszikus kori, bizonytalan jogi természetű ügyekben is használatos *in factum*, mint az

¹⁶⁶ L. BERNARD 1908; GIRARD 1906; MAY 1925.

¹⁶⁷ L. CORNIL 1921; BERTOLINI 1906; LEE 1952.

¹⁶⁸ BESSENYŐ 2010, 375-376.

¹⁶⁹ FÖLDI—HAMZA 2014, 507.

¹⁷⁰ BUCKLAND 1953, 304.

¹⁷¹ ROBY, 1975, 179-180.

¹⁷² IGLESIAS 1958, 400-401.

¹⁷³ BUCKLAND 1926, 144.

emptio venditio és a *locatio* esetén.¹⁷⁴ MEYLAN úgy véli, hogy az *actio praescriptis verbis* jelenik meg formulaként az *Edictumban*, mely kereset egyéniesítéséből eredeztethető az *actio de aestimato*, a klasszikus korban viszont elismeri az eladási bizomány keresetének *in factum* jellegét.¹⁷⁵

VOLTERRA klasszikusnak gondolja a forrásokban megjelenő *actio de aestimato*, *in factum* és *aestimatoria* kifejezéseket is, míg az *actio aestimatoria praescriptis verbis*re, *praescriptis verbis*re történő utalásokat betoldásnak tekinti. A szerző úgy véli, hogy a *praetor* a bizományos ellen *actio in factum*ot adott, de nem zárja ki a sajátos ediktumi formula létezését sem, az *actio praescriptis verbis*t pedig bizánci megoldásnak tartja.¹⁷⁶ FUENTESECA számára az *actio de aestimato* jelentőségét bizonyítja, hogy a „gaiusi négyes” tipikus ügyletei közé be nem illeszthető ügyletek esetén alkalmazták. A kereset szerinte az *actio in factum* volt, a kereset általánosítása pedig bizánci megoldás.¹⁷⁷ VOCI és BIONDI is ez utóbbi álláspontot preferálja.¹⁷⁸

IGLESIAS szerint a D. 19,3,1 pr. és a D. 19,5,13 pr. szövegében felvázolt ismert szerződések és a kétséges jogi jelleg által okozott problémát a *praetor* oldotta meg, mégpedig az *in factum actio* bevezetésével.¹⁷⁹ ALEMÁN MONTERREAL szerint a *praetor* a *condictio* helyett *in factum actio*kat adott a *tradens* számára az eladott dologért kapott összeg megszerzésére, melyek később egy *actio in factum*ban egyesültek. Ez a kereset a *praetori actio de aestimato / aestimatoria*, mely az *Edictumban* speciális helyet foglal el. A névtelen reálszerződések kategória létrehozásához a kölcsönös szolgáltatáson alapuló, kétséges jogi természetű megállapodások kereseteit egyesíteni kellett, a megoldást pedig a *praescriptis verbis* általánosítása nyújtotta.¹⁸⁰

Álláspontom szerint, az *actio in factum* a D. 19,5,13 pr. szövegében betoldás, mivel kétségesnek tartom azt, hogy a klasszikus korban az eladási bizomány esetén alkalmazandó külön nevesített kereset (*actio de aestimato*) mellett szükség lett volna egyéb kereset használatára.

¹⁷⁴ ARANGIO-RUIZ 1912, 22.

¹⁷⁵ MEYLAN 1919, 65.

¹⁷⁶ VOLTERRA 1961, 537.

¹⁷⁷ FUENTESECA 1978, 289.

¹⁷⁸ VOCI 1946, 240.; BIONDI 1952, 492.

¹⁷⁹ IGLESIAS 1958, 401.

¹⁸⁰ ALEMÁN MONTERREAL 2002, 94-95.

5.6. Az eladási bizomány keresetének formulája

Az eladási bizomány keresetének problémájához szorosan fűződik a *formula* kérdése. LENEL például az *actio praescriptis verbis* szerkezetéből kiindulva határozza meg az *actio aestimatoria* formuláját. Szerinte az ügylet leírása az elnevezés (*praescriptio*) ellenére is *demonstratio*-ban realizálódik, a *bonae fidei* jelleget pedig a juszteniánuszi Institúciók szövege bizonyítja (I. 4,6,28).¹⁸¹ BURDESE, KASER és MISERA pedig az *in factum civilis*, illetve az *actio in factum civilis, id est praescriptis verbis* összetételét veszi alapul a *formula* szerkezetének vizsgálatakor. BURDESE úgy véli, hogy az *actio praescriptis verbis* a Labeo és Aristo által ajánlott jogeszközök egybeolvasztásával keletkezett.¹⁸² KASER szerint a *demonstratio factum* leírást tartalmazhatott, ezzel szemben MISERA úgy gondolja, hogy *praescripta verbis* és *intentio*-t foglalt magában.¹⁸³ A teóriák összevetésekor az *intentio*-hoz kapcsolódóan fellelhető az *in ius concepta*, az *ex fide bona*, az *incerta* és az *incerta in ius* jelző is. LOMBARDI szerint bizonyított tény, hogy a kereset *bonae fidei* jellegű, és valószínű, hogy az *agere* a klasszikus *actio aestimatoria* alkotóelemét képezte.¹⁸⁴

A kereset pontos meghatározását nehezítik az eltérő, de meggyőző érvekkel alátámasztott elméletek. Magam részéről ezek közül az *actio de aestimato* klasszikusságát, illetve az *actio praescriptis verbis* interpoláltságát tudom elfogadni, az *actio in factum* megítélése már jóval kétségesebb. Úgy vélem, hogy az eladási bizomány klasszikus eredetű, önálló keresete ekkor az *actio de aestimato*, a juszteniánuszi korszakban pedig az ügylet ellentmondásos jellege, illetve bizonytalan elnevezése miatt a névtelen reálszerződések gyűjtőfogalom körébe került, de speciális keresetet kapott, az *actio praescriptis verbis aestimatoriát*.

¹⁸¹ LENEL 1907, 291.

¹⁸² BURDESE 1988, 127.; BURDESE 1994, 63.

¹⁸³ KASER 1971, 580.; 1975, 419.; KASER 1966, 251.; MISERA 1984, 2591.

¹⁸⁴ LOMBARDI 1960, 131.

Zárókövetkeztetések

Annak ellenére, hogy a bizományi szerződés (*contractus aestimatorius*) elnevezés a római jogi forrásszövegeinkben nem, csupán a XVII. században jelenik meg, kétségtelen, hogy az intézményt a klasszikus jogtudomány jelentősnek tartotta. A későbbiekben ezt a vélekedést a kompilátorok munkája is megerősítette, akik átalakításaikkal homályossá tették a források eredeti értelmét és megnehezítették az eladási bizomány valódi jellegének feltárását.¹⁸⁵ Álláspontom szerint a D. 19,5,13 pr. tartalmilag az eladási bizományt, a D. 17,2,44 pedig a társaságot jeleníti meg, de egy negatív definíción keresztül a bizományi szerződés ebben az esetben is fellelhető.

A D. 19,3,1 pr. alapján az eladási bizomány három alapvető kelléke: a felbecsült érték (*aestimatio*), a dolog átadása és az eladás (mint cél, lehetőség).¹⁸⁶ A felek a bizományos és a bizományossal szerződő fél (bizományba adó, *tradens*), az ügyletet bármelyikük kezdeményezheti. A *negotium* során először az eladási bizomány tárgyának értékét becslik fel, a bizományos pedig választhat, hogy megköti-e az adásvételt vagy sem. Ha eladja a dolgot, köteles megfizetni a bizományba adó félnek a felbecsült érték összegét. Az eladás során kapott tényleges vételárból a felbecsült érték a *tradens*nek, a többlet pedig a bizományosnak jár.¹⁸⁷ Amennyiben nem adja el a dolgot, akkor azt sértetlen állapotban vissza kell szolgáltatnia a *tradens*nek.¹⁸⁸ A bizományi szerződés intézményének egyediségét, önállóságát a nevesített szerződésektől való elkülönítés adja.¹⁸⁹ Egyrészt azt az adásvételtől elhatároló kötelelem tekintetében, mely a felbecsült érték megfizetésében vagy a dolog visszaszolgáltatásában ölt testet. Másrészt az eladási bizománynál hiányzik a *mandatumra* jellemző igenesség, a többlet összege pedig – a *socius*okat megillető részesedési aránytól, illetve a *locatio conductio* esetén megállapított *mercestől* eltérően – nincs előre meghatározva, mivel ez nem más, mint az ügyleti vételárból levont felbecsült érték utáni felesleg.¹⁹⁰ Az eladási bizományból *bonae fidei* kötelelem keletkezik (I. 4,6,28, D. 19,3,1 pr., Theoph. 4,4,28).

A veszélyviseléssel kapcsolatban a D. 19,3,1,1 szövegét interpoláltak tartom, véleményem szerint a bizományos veszélyviselése csupán jusztiniánuszi megoldás. Úgy gondolom viszont, hogy a betoldásokból még nem következik szorosan a D. 19,5,17,1

¹⁸⁵ ALEMÁN MONTERREAL 2002, 9.

¹⁸⁶ D. 19,3,1 pr.

¹⁸⁷ D. 19,5,13 pr.

¹⁸⁸ D. 19,3,1,1.

¹⁸⁹ D. 19,3,1 pr.; D. 19,5,13 pr.

¹⁹⁰ ALEMÁN MONTERREAL 2002, 23.

elsőbbsége, de a szöveg a klasszikus kori szabályozás feltárásához segítséget nyújthat. Az említett forrás viszont nem az eladási bizományt, hanem más ügyletet tárgyal.

Úgy vélem, hogy a D. 19,3,1 pr. nyújthatja a legbiztosabb támpontot a keresettel kapcsolatos ellentmondások feloldásához, mivel a *De aestimatoria* cím alatt található források kétségkívül az *aestimum*ról szólnak. Meglátásom szerint a bizományi szerződés klasszikus kori keresete az *actio de aestimato* volt, az *actio praescriptis verbis aestimatoria* (*actio aestimatoria*) pedig csupán ezen kereset jusstiniánuszi verziója. Az intézmény tehát kétségtelenül klasszikus kori gyökerekkel rendelkezik, gazdasági jelentőségét pedig a jusstiniánuszi változtatások igazolják.

Forrásmutató

1. Ókori jogi források

1.1. Pauli Sententiae:

2,4,4

1.2. Institutiones Iustiniani:

3,26,1

3,26,13

4,6,28

1.3. Digesta Iustiniani

13,6,5,3

17,2,44

17,2,52,3

19,3,1 pr.

19,3,1,1

19,3,2

19,5,13 pr.

19,5,17,1

1.4. Theoph. (Institutionum Graeca paraphrasis)

4,4,28

2. Modern jogi forrás

Polgári törvénykönyv (Ptk., 2013. évi V. törvény)

6:281.§

6:283.§

6:287.§

Felhasznált irodalom

- ACCARIAS 1882 ACCARIAS, Calixte: *Précis de droit romain*, Paris 1882³.
- ALEMÁN MONTERREAL 2002 ALEMÁN MONTERREAL, Ana: *El contrato estimatorio desde el derecho romano a su regulación actual*, Madrid 2002.
- ALFÖLDY 2002 ALFÖLDY Géza: *Római társadalomtörténet*, Budapest 2002.
- ARANGIO–RUIZ 1912 ARANGIO–RUIZ, Vincenzo: *Le formule con demonstratio e la loro origine*, Cagliari 1912.
- ARTNER 2002 ARTNER, Michael: *Agere praescriptis verbis, Atypische Geschäftsinhalte und klassisches Formularverfahren*, Berlin 2002.
- BENEDEK 1959 BENEDEK Ferenc: *A iusta causa traditionis a római jogban*, Budapest 1959.
- BENEDEK—PÓKECZ KOVÁCS 2013 BENEDEK Ferenc — PÓKECZ KOVÁCS Attila: *Római magánjog*, Budapest—Pécs 2013.
- BERNARD 1908 BERNARD, Fernand: *Droit Romain*, Paris 1908³.
- BERTOLINI 1906 BERTOLINI, Cesare: *Appunti didattici di Diritto romano*, Torino 1906.
- BESELER 1920 BESELER, Gerhard: *Beiträge zur Kritik der römischen Rechtquellen IV*, Tübingen 1920.
- BESSENYŐ 2010 BESSENYŐ András: *Római magánjog az európai jogi gondolkodás történetében*, Budapest—Pécs 2010⁴.
- BETTI 1916 BETTI, Emilio: *Sul valore dogmatico della categoria contrahere in giuristi proculiani e sabiniani*, In: *BIDR* 28, 1916, 32.
- BIONDI 1952 BIONDI, Biondo: *Instituzioni di diritto romano*, Milano 1952².
- BOZÓKI 1905 BOZÓKI Géza: *A bizományi ügylet*, Nagyvárad 1905.
- BRINZ 1852 BRINZ, Alois: *Kritische Blätter civilistischen Inhalts: 1 Die Lehre von dem Contractus aestimatorius*, Erlangen 1852.
- BRÓSZ—PÓLAY 1984 BRÓSZ Róbert—PÓLAY Elemér: *Római jog*, Budapest 1984.
- BUCKLAND 1926 BUCKLAND, William Warwick: *Aestimatum*, In: *Mélanges Cornil* 1, 1926, 139-146.
- BUCKLAND 1932 BUCKLAND, William Warwick: *A text-book of Roman law from Augustus to Justinian*, Cambridge 1932².
- BUCKLAND 1953 BUCKLAND, William Warwick: *A Manual of Roman Private Law*, Cambridge 1953.
- BURDESE 1988 BURDESE, Alberto: *Osservazioni in tema di c.d. contratti innominati*, In: *Estudios en homenaje al profesor Juan Iglesias*

- I, Madrid 1988, 127-155.
- BURDESE1994 BURDESE, Alberto: *I Contratti innominati*. In: *Derecho Romano de Obligaciones*, Madrid 1994, 63-91.
- CARLÁ—MARCONE 2011 CARLÁ, Filippo—MARCONE, Arnaldo: *Economia e finanza a Roma*, Bologna 2011.
- COLLINET 1952 COLLINET, Paul: *La genèse du Digeste, de Code et des Institutes de Justinien*, Paris 1952.
- CORNIL 1921 CORNIL, Georges: *Droit Romain*, Bruxelles 1921.
- COVIELLO 1893 COVIELLO, Nicola: *Del contratto estimatorio*, In: *RISG* 15, 1893. 363-419.; *Del contratto estimatorio*, In: *RISG* 16, 1893. 3.
- CUQ 1902 CUQ, Edouard: *Les Institutions juridiques des Romains*, Paris 1902.
- CSOKNYA 2014 CSOKNYA Tünde Éva: *A használat céljában való megállapodás jelentősége a commodatumnál*, In: *Universitas „unius rei” Tanulmányok a római jog és továbbélése köréből*, Debrecen 2014, 53-72.
- DE FRANCISCI 1913 DE FRANCISCI, Pietro: *Synallagma, Storia e dottrina dei cosiddetti contratti innominati*, Vol. I., Pavia, 1913.
- DE MARTINO DE MARTINO, Francesco: *Wirtschaftsgeschichte des alten Rom*, München 1991².
- DE MEDIO 1900 DE MEDIO, Alfredo: *Il Contractus aestimatorius*, Messina 1900.
- DERNBURG 1903 DENBURG, Heinrich: *Pandette*, olasz ford., Torino 1903.
- DIÓSDI 1981 DIÓSDI György: *Contract in Roman Law From the Twelve Tables to the Glossators*, Budapest 1981.
- FÖLDI 2001 FÖLDI András: *A jóhiszeműség és tisztesség elve*, In: *Intézménytörténeti vázlat a római jogtól napjainkig*, Budapest 2001, 118.
- FÖLDI—HAMZA 2014 FÖLDI András—HAMZA Gábor: *A római jog története és intézményei*, Budapest 2014.¹⁹
- FUENTESECA 1978 FUENTESECA, Pablo: *Derecho privado Romano*, Madrid 1978.
- GIFFARD 1951 GIFFARD, André E. : *Précis de droit romain*, Paris 1951³.
- GIRARD 1906 GIRARD, Paul Frédéric: *Manuel élémentaire de droit romain*, Paris 1906⁴.
- IGLESIAS 1958 IGLESIAS, Juan: *Derecho Romano instituciones de derecho privado*, Barcelona 1958.
- JHERING 1877 JHERING, Rudolf von: *Kritisches und exegetisches Allerlei*, In: *Jahrbücher Jhering* XV, 1877, 384-408.
- JAKAB 2004 JAKAB Éva: *Periculum és degustatio*, In: *Tanulmányok Dr. Molnár Imre Egyetemi tanár 70. születésnapjára*, Szeged 2004,

- 206-224.
- JÖRS—KUNKEL 1949 JÖRS, Paul—KUNKEL, Wolfgang: *Römisches Privatrecht*, Heidelberg 1949³.
- JUSZTINGER 2012 JUSZTINGER János: *A vételár meghatározása és szolgáltatása a konszenzuális adásvétel római jogi forrásaiban*, Doktori értekezés, Pécs 2012.
- KARLOWA 1877 KARLOWA, Otto: *Das Rechtsgeschäft und seine Wirkung*, Berlin 1877.
- KASER 1966 KASER, Max: *Das Römische Zivilprozessrecht*, München 1966.
- KASER 1971 KASER, Max: *Das römischen Privatrecht, I*, München, 1971.;
- KASER 1975 *II*, München 1975.
- LEE 1952 LEE, Robert Warden: *The elements of Roman Law*, London 1952³.
- LENEL 1907 LENEL, Otto: *Das Edictum Perpetuum*, Leipzig 1907².
- LEPOINTE—MONIER 1954 LEPOINTE, Gabriel—MONIER, Raymond: *Les obligations droit Romain et dans l'ancien droit Francaise*, Paris 1954.
- LOMBARDI 1960 LOMBARDI, Luigi: *L'actio aestimatoria e i bonae fidei iudicia*, In: *BIDR* 63, 1960. 129-180.
- MEYLAN 1919 MEYLAN, Philippe: *Origine et nature de l'action praescriptis verbis*, Lausanne 1919.
- MAGDELAIN 1958 MAGDELAIN, Andre: *Le consensualisme dans L'Edit du prêteur*, Paris 1958.
- MAY 1925 MAY, Gaston: *Eléments de Droit romain*, Paris 1925⁶.
- MÉSZÖLY 1991 *Justinianus császár Institutiói négy könyvben*, (fordította: ifj. MÉSZÖLY Gedeon), Budapest 1991.
- MISERA 1984 MISERA, Karlheinz: *Iulian—Afrikan D.19,5,24. Ein Beitrag zu agere praescriptis verbis*, In: *Sodalitas Guarino* 6, Napoli 1984, 2591.
- MOLNÁR—JAKAB 2004 MOLNÁR Imre—JAKAB Éva: *Római jog*, Szeged 2004³.
- NEMESSÁNYI—BÁN 2011 NEMESSÁNYI Zoltán—BÁN Dániel: *A bizományi és szállítmányozási szerződés*, Budapest 2011.
- NEPPI 1938 NEPPI, Vittorio: *Il contratto estimatorio*, Padova 1938.
- NÓTÁRI 2011 NÓTÁRI Tamás: *Római köz- és magánjog*, Szeged 2011².
- OSUCHOWSKI 1951 OSUCHOWSKI, Waclaw: *Notes critiques sur l'interpretation du D.19,3,1,1*, In: *Atti Verona* 3, Milano 1951, 367-385.
- PÁZMÁNY 1930 PÁZMÁNY Zoltán: *A római jog institutiói*, Karcag 1930.
- PÓKECZ KOVÁCS 2012 PÓKECZ KOVÁCS Attila: *A szerződéstől való elállás az adásvétel mellékegyezményeinél a római jogban és továbbélése*

során, Pécs 2012.

- ROBY 1975 ROBY, Henry John: *Roman Private Law in the times of Cicero and of the Antonines. Volume 2.*, Scientia Verlag 1975.
- SCIANDRELLO 2011 SCIANDRELLO, Enrico: *Studi sul contratto estimatorio e sulla permuta nel diritto romano*, Università degli Studi di Trento 2011.
- SCHILLING 1846 SCHILLING, Friedrich Adolph: *Lehrbuch für Institutionen und Geschichte des Römischen Privatrechts, III*, Leipzig 1846.
- SCHULZ 1992 SCHULZ, Fritz: *Classical Roman Law*, Oxford 1992.
- SZENTMIKLÓSI É.N. SZENTMIKLÓSI Márton: *A római jog institutiói*, Budapest é.n.¹²
- VISKY 1977 VISKY, Károly: *Geistige Arbeit und die „artes liberales“ in den Quellen des Römischen Rechts*, Budapest 1977.
- VOCI 1946 VOCI, Pasquale: *La dottrina romana del contratto*, Milano 1946.
- VOLTERRA 1961 VOLTERRA, Edoardo: *Institutioni di diritto romano*, Roma 1961.
- WATSON 1961 WATSON, Alan: *Contract of mandate*, Oxford 1961.
- ZIMMERMANN 1992 ZIMMERMANN, Reinhard: *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*, South Africa 1992.